

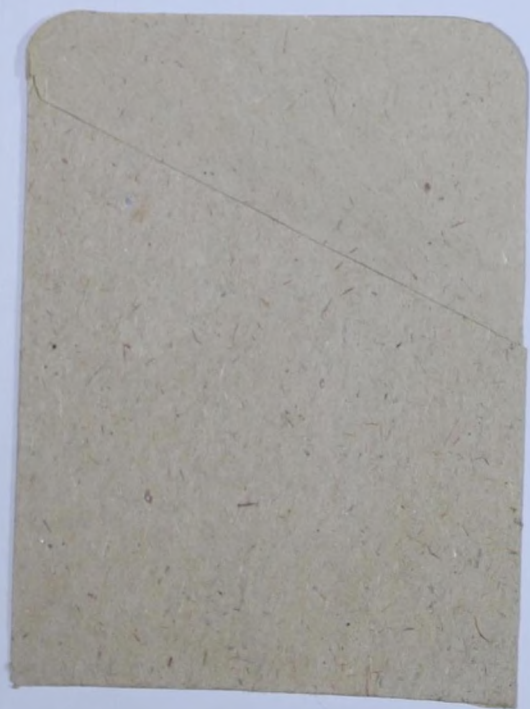
84(2Рос-Акт)6

К 599

Лазарь Кокышев

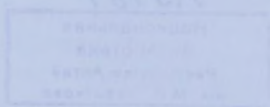
Үлгөрлөр де туујылар

Лазарь Кокышев

Ұлгерлер, туујылар

Алтай Республиканын чүмдү бичик кепке басар
«Алтын-Туу» деп байсын-јурты
2010

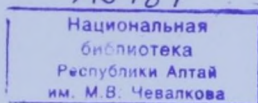
⁸⁴
ББК (2Рос-Алт) 6-5
К599

Кокрышев Лазарь

К599 Ёлгерлер, тууылар. Стихи, поэмы на алт.
яз. — АУ РА Литературно-издательский дом
«Алтын-Туу», 2010. — 192 с.

ISBN 978-5-9209-0141-5

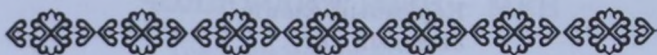
A5787

21. 07. 2011

ISBN 978-5-9209-0141-5

©АУ РА Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу»,
2010

ЈУРЉМНИНГ ЭЭЗИ

Кайыр туулар
Эски теермендий,
Ашкын сууларын
Экпиндү калыдат.
Карыган мөш,
Теерменчи кижидий,
Кайадан Чолушман
Өзөкти аыктайт.
Чолушман суузы
Жайзаннын катындый,
Кайага таажып,
Кайра ташталат.
Тайгадан ийдижип,
Түшкен чибилер
Кечип болбой,
Жаратта тургылайт.
Женеске бастырган
Жебрен өзөктө
Жебрен корумдар
Терен уйкуда...
Мында жуучыл
Кыпчактар жыгылган...
Же омордын магы
Эм кайда?..
Жорт, адым,
Ичкери, токтобо,
Жолыбыс бистин
Ыраак ла кату.
Корумнын эски
Өлөнин отобо,

Корумнын өлөни
Жыдадый кату.
... Алтайды айланып,
Албаты бактырып,
Чолушман суузына
Аттарын сугарган...
Тил билишпес
Жон башкарып,
Кийнинен жаңыс
Корумдар арттырган.
Ат үстине
Балдарды чыккылап,
Ат үстине
Карып өлгөндөр.
Алтайдын үстин
Эбире чапкылап,
Албатыдан жакшы
Нени көргөндөр?..
Жорт, адым,
Ичкери, токтобо.
Тайгада малчылар
Айылына келерис.
Жажына иштеген
Иштенкей улуска
Жакшынак күүндү
Айылына кирерис.
Чааналу тайга!
Жолысты сукпагар.
Чакпынду суулар!
Адымды жыкпагар.
Мантат, адым,
Ичкери, токтобо,
Поэзия алдыста,
Мантазан, коркыбай!

ЧӨЛДӨРДИН ЭЭЗИ – МЕН

Төжөгим менин –
Алтайдын чөлдөри,
Жуурканым менин –
Көк ТЕНЕРИ.
Бойымнын жеримде
Амырап жадырым,
Амырап жадым
Мен – чөлдөрдүн баатыры.
Аргымак адым
Коштой жанымда
База амырайт,
Кыранын жанында.
Кийик чөлдин
Өлөңи шылырап,
Шымыранып, менин
Будыма бажырат.
Чөлдөрдүн жанмыры
Мени сугарып,
Жайым салкындар
Теримди кургадат.
Талаң-келендер –
Чөлдөрдүн поэди,
Мени мактап,
Ўстиме айланат.
«Мында мен – ээ,
Мында кудай – мен.
Эге-эй, чөлдөр,
БАКТЫРТКАР!»
Кыйгыма менин
Тенери силкинет,
Жылдыстар үзүлүп,
Алдыма төгүлөт.
Кыйгыма менин
Чөлдөр тымыды,

НЭМ - ДЭМ
Жаньыс ла учы јок
Кулузын јайканды.
Чөлдөрдү керий
Мен алтадым,
Терен чактардын
Темдегин таппадым:
Телекей тепсеген
Јуучыл аттардын
Тегерик изи
Артпаган мында...
Телекей катап ла
Баргаага бастырган,
Телекейди катап ла
Комета кериген...
Је мен бүгүн
Телекей төжине
Салданын болот
Бычагын кададым.
Телекейдин түби јок
Јүзине ајарып,
Тескерлеш јоктон
Удура алтадым:
«Мында мен – ээ,
Мында кудай – мен,
Кайра барып
Болбозым мен.
Меге жүрүм,
Меге аш керек!
Эге-эй, чөлдөр,
Бактыртыгар!»

1905

Јер ўстинде декабрь турган...
Јетинчи кўнге
Шуурган шуулаган.
Кааннын алтын
Ўргўозине удур
Казыктан эткен
Баррикада турган.
Подвалдан чыккан
Баатыр улустар
Патроны јок,
Ўстинде тургандар.
Јўўлгек,
Калју, кал черўнин
Јўзине тўкўрип, мынайда айткандар:
«Јўрўмис бистин – шабаш!
Кайра кўрбўй, каанла јулдаш.
Бастыра телекей карындаш,
Эзендик болзын –
Колдогы таш!»
Карыган Русьтын тўжинде
«Катаңызы» јарылган.
Куяагы јок улустын,
Кулдардын јуузы ачылган.
Кичинек, омок
Исторический ок кирпичке тайкылып,
Јўрекке табарган.
Бийикте
Кааннын будынын алдына
Калганчы герой
Кўнкўрў јыгылган...
Је оны ээчиде
Караңуй подвалдан
Катап ла јаны
Геройлор чыккандар!
Калјуурып турган

Казактын жүзине
Калганчы катап
Мынайда айткандар:
«Жүрегис бистин – таш.
Бастыра телекей – карындаш.
Эзендик болзын –
Колдогы таш!»

1957 j.

ЈАҢЫ ЈЫЛДЫҢ ТҰНИНДЕ САНАНГАН САНАА

I

Телекейле жыл барат...
Телекейле жыл барат...
Тенериде булут жок...
Телекейдин түби жок...

Күнчыгышта ороондор,
Күнбадышта ороондор.
Күчти көргөн улустар,
Күүни жаңыс улустар.

Кинчекти көргөн албаты,
Киндиги жаңыс албаты.
Ончозы жаңыс күүндү –
Ончозы башка жүрүмдү.

Јер-алтайдын үстінде
Јетен-јети албаты
Јаңы жылды ајыктап,
Бүгүн нени сакыды?

Телекейле жыл барат...
Телекейле жыл барат...

Төрт талада албаты
Тынбай оны сакыды.
Жаңы жылды уткуулап,
Жадындарын сананды.

Кинчекти көргөн албаты,
Киндиги жаңыс албаты,
Ончозы жаңыс күүндү, –
Же ончозы жаңыс жүрүмдү.

Жаңы жылдын ырызы
Кандый жерге ол түжер?
Кемизине келижер, –
Кемизине једижер?

Телекейле жыл барат...
Телекейле жыл барат...

Же ак-јарыкка албаты
Адышканча эмдиге.
Јурты жаңыс албаты
Јуулашканча эмдиге.

Өлгөн јуучыл үстиле
Өлөңдү сөөктөр үстиле
Өйлөр өдүп баргылайт,
Өйлөр кайра бурылбайт...

Же түүлип аккан кызыл кан
Сызылганча эмдиге.
Тул эненин јүреги
Сыстаганча эмдиге.

Телекей нени сананат,
Телекей нени сананат?..

Дипломаттар олгилейт,
Дипломаттар өскилейт.
Je талайлар согушта,
Жердин учы жалбышта.

Ай жарыткан алтайда,
Алтан алты талада,

Албаты жангыс санаада:
Ал сагыжы – амырда.

Телекейле жыл келет,
Ижемјини экелет.

Телекейле жыл барат,
Ижемјини апарат...

Телекей нени сананат,
Телекей нени сананат?..

II

Сананып турум јеримде,
Бойымнын, төрөл јеримде...
Улузым ырыс түженет...
Кайкалаган кар түжет...

Төрт санаалу төрөлим
Сергелен, тымык уйкуда...
Агыдып ийген «жылдызы»
Амыр, ыраак јорукта...

Санаанып турум јеримде,
Бойымнын өскөн јеримде.
Төрөлим амыр санаалу,
Төрөлим јолы јаркынду...

Телекейле жыл барат...
Телекейле жыл барат!..

1957 j.

МУСА ДЖАЛИЛЬ

*Моабиттин тўрмезинде
фашисттерге кыйнадып
өлтүрткен татар поэтке.*

Көгүсте толтыра
Омок кожонды
Тўрменин стенези
Тудуп чыдашпас.
«Өлтүрзин!..» – деген
Приказ угулды,
Je буумжыга

Бу киж
БАДЫШПАС.

БУ КИЖИНИН ТӨРӨЛИ –

Советтин јеринде,
Санаазы онын –
Јуучылдар рядында.

Омок кожоғы –
Булуттар алдында,
Je јалтанбас жүреги
Фашисттин колында.

Бу киж
Кожон.

Поэт.

Бактыртып болбозын –
Колдорын чичкечек!

Советтин улузы
Ончозы ондый.

Фашисттин огы
Арай кичинек.

КИЧИНЕК КИЖИГЕ

Иштенип отурза,
Керектү кижидий.
Уулдый ла уул:
Билгир, бичикчи.
Je jaандарды ла көрзө,
Jүүлгек немедий,
Торт энези јок азырынты күчүктий.
Кезик jaандар көөркийге килеп,
Эзендежерге эки сабарын сунар.
Тили тоно бергенин көргилеп,
«Хе, хе... керегин кандый?» – деп сураар.
Онызы бөкөйип, куйругын кыстанып,
«Мен кичине кжи, хи, хи!..» – деп кыткыар.
Онон көөркий санаазын ычкынып,
Эдер немезин торт таппай барар!
Сүүнгенинен улам јүүлгенче көөркий
Чаазындар чоокырлап, түнге једер.
Бојо ичкен болгонбос бозудый,
Бозоодон таралјып, айылына кирер:
«Эмееним! Ўүрем! Меге
Пал Палыч сабарын берген!
Кандый ырыс!
А сеге
Пал Палыч эзенин јетирген!..»
Онон үйиле јергелей отурып,
Jaандардын јанын ончозын тоолоор.
Кичине к журтынын тыштыла күндер,
Јүрүмнин күндери көндүре өдөр!
Бистерге, бүгүңги јииттерге,
Келер өйдин күндери берилген.

Жүрүмди лаптап, өрө тартарга,
Бистерге кожул, кем белең?
Бистер жапсып, жалынып билбезис,
Санаабыс өчөш, жүрегис уккур.
Тартыжу божобогон...
Тартыжу эмди де бар.
Кем «кичинек?»
Кедери тур!

1957 j.

КУСКИ САЛКЫН

Монголдын чөлинен
Салкындар келет...
Аспактын будагы
Согоондый сыгырат.
Күстин келгенин,
Жаңы ой келгенин,
Туулардан жарлап,
Аң кыйгырат.
Катап ла күс...
Тайгадан өзөккө
Койлор калактап,
Мендештү түшкилейт.
Күлөргө түнөй
Пастухтар кайадан,
Баатырлар чылап,
Өзөкти көргилейт.
Катап ла күс...
Мендеген аңчылар
Чаназын жүктенип,
Тайгага көндүктү.
Ундылып калган
Озогы санаалар
Катап ла менин

Көксимде чабышты.
Эки телекей
Көксимде кабыжып,
Кыстуудан чыгатын
Арга жок немедий.
Ай, жаанамдый,
Ўстиме энчейет,
Өлөндөр жайнап,
Будымнан тудунат.
Же мен өрө
Серегелен турала,
Учы жок чанкыр
Чөлдөргө ууландым...
Жайгы баргаадан
Жаны ла түлөп,
Ачык телекей
Алдымда жайылды.
Монголдын чөлинен
Келген салкындар
Миллион улустын
Ўндерин экелди.
Күстин келгенин,
Жаны ой келгенин,
Туулардан жарлап,
Аң кыйгырат...

1956 j.

НЕГРДИН СӨЗИ

Түштүктин түниндий,
Мен кара.
Сүүген јеримдий,
Мен кийик.
Је көстөрим слерге
Октый көрүнер,
Колдорым слерге
Кындактый билдирер!
Слердин кожыгар
Белимди бөкөйткөн,
Је бүгүн камчыгар
Белиме тыгынбас.
Африканын карануй
Түниндий, өндөйгөн
Алдыгарда турум,
Тоноткон јеримдий.
Јүрүмимдий карануй,
О, изү түн,
Бүгүннен ары
Калганчы болорын!
Угугар, ак улустын
Кийик, кыйгызын –
Ол качкылап јаткан
Уурчылар!
Слердин туткан
Немени, господтор,
Кара колымла
Тутпаган јажыма.
Је ак колдоордо
Казыр камчыгар
Бүгүн менин
Кара колымда!

1957 j.

ТАЙГАДАН ТАЛАЙГА ЖЕТИРЕ

Күркүрөп, шуулап,
Таштарга согулып,
Туулардын төжине
Толку табарат.
Жүүлгөк чакпын
Кайага оролып,
Күчиле ойноп,
Кайра ташталат!
Жолына таштаган
Таштарды кодорып,
Толку изип,
Өзөккө чиренет.
Эжеган элбек
Тайгага бажырып,
Эдегиле сыйга
Ан экелет.
Онон ары
Чөлдөр чөйилди.
Толкулар токунап,
Араай көндүгөт.
Туулардан түжүп
Келген күлүкти
Кайындар ээчижип,
Жараттан көргилейт.
Тымыган толку
Узун чөлдөрдө
Табышту өйлөрин
Эске алынат.
Түни-түжи
Билдирбес өйлөрлү
Түндүккө ууланып,

А3787
Табылу айланат.
Толку бурылып,
Жаратка согулат:
«Калыгадый кају
Кайалар кайда?»
Айланып, жымырап,
Түрүлип те турзан,
Агып болбозын
Качан да кайра...
Ыраак Түндүкте
Үйелик Тениске
Табышту Кадын
Араай кожулды.
Узун жолдын
Учына кородоп,
Калтырап турала,
Тош болуп калды...

Je оны ээчий
Буурыл туулардан
Октолып, жангы
Толкулар келгилейт.
Эски толкунын
Болбогон буудагын
Каткырып келеле,
Антара тепкилейт!..

1956 j.

Национальная
библиотека
Республики Алтай
им. М.В. Чевалкова

АРАПТЫҢ КАРУУЗЫ

Англияда табыш.
Англияда туман...
Парламентте кериш.
Джентельментерге изү.
Суэцкий канал
Кургап калгандый,
Парламентте кыйгылар –
Багдатта базардый.
Господадар!
Кем жок.
Табыштанбаар.
Суэцле өдөргө
Тапчы болзо,
Телекейде элбек
Төрт тенгис бар.
Же тенистер
Тапчы болгожын,
Эжинерге слерге
Темза једижер...

1957 j.

ТҮНДЕГИ ТУШТАШ

Көлөткө көжөөдий,
Туулардан чөйилет.
Үйелик тайгалар
Уйкуга тартылат.
Жыланаш ай
Көлдөрдөн көрүнөт.
Тымыкты каруулдап,
Мөш карарат.
Телекейдин учына

Жеткилеп болбой,
Жылдыстар учуп,
Чыдашпай кайылат...
Озогы айылдардын
Ордына токтобой,
Тымыкты чочыдып,
Адым мантадат.
Элбек телекей
Алдыста унчукпайт.
Эски айылдардан
Табыш угулбайт...
Чу!
Бу не табыштар ыраакта?
Удура кандый
Улустар келгилейт?
Ўзени шынырайт,
Сулуктар шылырайт...
Тибиртке жердин
Көкси күнүрейт.
Аттар... аттар...
Отту туйгактар...
Экпиндү кожондор...
Омок каткылар...
Көлөткө болуп,
Көндүрө өткилейт,
Түгенбес аттардын
Учы көрүнбейт!
Токтогор!
Слер, кайдаар браадыгар?
Же каруу жок,
Жаңыс ла
Ўзени шынырайт!
Жаңыс ла жес

Ўзени шыгырайт...
Төрөл кожондор
Јүрекке табарат...
Аттар бышкырып,
Ичкери баргылайт...
Јалында јаныс ла
Салкындар сыгырат!
Аттар... аттар...
Јалбышту туйгактар!
Экпиндү кожондор...
Омок каткылар...
Јарыжып өткөн
Аттардын кийнинен
Јылдыстар сүрүжип,
Једишпей кайылат...
1956 ј.

СОКОР ЈУРУКЧЫ

Карыган... карыган...
Тал тайакту.
Түрген Кадыннын
Јанында турат.
Буруузы јок
Бүрлерди салкын
Өзөкти төмөн
Айдап отурат.
Карыган јурукчы
Каскак јаратта
Эки конгон,
Је јурук келишпейт.
Колындагы кисть
Улу да болзо,
Је көстин чогы
Көрөргө једишпейт.
Өзөтөн, өлөтөн
Бу јеринин

Жаражын жетире
Журап болбогон.
Карыган журукчы
Сананып энчейет.
Колдоры тырлажып,
Кистьти ычкынат.
Тууларга баштанып,
Араай энилет.
Учукпас туулар
Ыраак кажайат.
Сокор журукчы
Жаратта энмектеп,
Кистьтин бедиреп,
Кумакты сыймаштайт...
Орой күски
Саргарган бүрлер
Шылырап, онын
Жүзине табарат.
Калганчы бүрин
Терек ычкынып,
«Орой...» — дегендий
Ўстүнде ўшкүрет.
Же жеринин жаражын
Жүрегиле сезип,
Төрөлинин кейинен
Эзирик жайканат.
Улу кистьти
Кумакта да жатса,
Сокор көзиле
Төрөлин аяктайт!..

1956 ж.

АЙУ

(Басня)

«Культ личностьтын» каршуулузын билеле,
Ончозын шиндеп көрөлө,
Каалгалу эжигин кайра салып,
Кабинединин Айу чыгып келди.
Казыр аннын «ишчилери»:
Кылчыр койондор,
Жылбындууш түлкүлөр,
Болгонбос борсуктар,
Күлүктин бойын
Көргөн лө бойынча,
Чаазындарын шылырадып,
Перолорын чыккырадып,
Жаңыс кижидий, иштене бердилер.
Кичинек сары
Көстөриле айу
Эбире андарды чугулду аңарды.
Серенгедий аң жок болордо,
Түлкүни түргөн бойына кычырды:
«Жылбындууш таңма, слердин кемигер
Оок андарга тоомжылу?
Ончозын айт. Кемеердин
Ады-чуузы табышту?»
«Мен бодозом, Тарбаган болор...
Онын тойында болгом кече...»
«А мени не кычырбаган озор!?» –
Айу огурды кенерте.
«Ончобыс түней жыргаарга
Айуны кычырбас! – деп айдышкан –
А Тарбаган Слерди айткылап,
Не аайлу анда турушкан!
Тарбаганды койондор,
Таң атканча, мактаган
Мен бурулу... та – таңманы

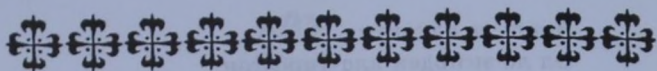
Эмеш ле алкагам».
Ол ло энгирден ала Тарбаган
Изинип јадар ичеени јок,
Ичип-јиир курсагы јок,
Ижемји јок ийтке түней
Идирген сайын тенйй берди..

БИСТИН ЈОЛЫБЫС

Эки јүс миллион улустын колыла
Өштүни тумчалап, јолыстан таштадыс.
Тееркеген ачык телекей јүзине
«Темир јылдысты» бис таштадыс!
Јаңы најылар јолыста кожулган –
Јердин үстиле керегис өдөр.
Питерден бистердин јолыбыс башталган –
Бийик јылдыска јолыбыс једер!..

1958 ј.

ЛУУНЫҢ ӨЙЛӨРИ

(Энемге) Кокышева Аринага...

АДАМ

Шуурганду түнде адам ыраган...
Энем турган јаныскан эжикте.
Адам балдардын бирүзин сураган.
Энем ого кемди де бербеген.

Энемнин јанында унчукпай турганыс.
Болужар аргабыс торт јок болгон.
Карануй аркада үкүлер каткызы,
Аракыдап јаткан улустый, угулган.

Ачу-коронго бастырткан энем:
«Адагар ойто келбес...» — деп айткан.
«Јаандап келзем, адам чылап, мен
Экинчи кижі албазым...» — дегем.

Је сөстөрим энеме болуш болбогон.
Бойынын јолыла јылдар баратан...
Энем иште. Ұйде ас болотон.
Балдар дезе адазын ундыган.

Је бир катап түнде табышту
Мени кем де араай ойгоскон.
Энем јанымда колында калашту
Эригип, мени түрген тургускан:

«Тур, уулчагым, јуу ачылган!..
Адан эртен атанар деп уккам.
Фронттын јери кату деп айдыжат.
Азыкты ого апарып бер, балам...»

Калашту, курутту
Түүнчекти алала,
Боочылар ажып,
Военкоматка келгем...
Ўй улустын сыгыдын тындап,
Адамды сакуп, жолдо отургам.

«Адан жок...» — деп, улустар айдышкан.
«Ол ыраак...» — деп, сөс угулган.
Жыланаш буттарым тонуп та турган,
Түүнчегим блаажып,
Уулчактар жуулышкан.

Андый да болзо, торт чөкөбөй,
Түн киргенче, жолдо сакугам...
Кенерте чочып, арай ла кыйгырбай,
Өдө берген адамды таныгам.

Оны адап, ээчий жүгүргем,
Машина тоозыны көзимди тундурган.
Једижип болбогом...
Ачынып турала,
Айлыма ойто јаныскан бурылгам...

Сталинград алдында јалбышту согушта
Адам јыгылган... бурылып келбеди.
... Азыгысты бистин алган болзо, ол
Өштүнин огынан, айса,
Јыгылбас эди...

1951 j.

ЖЕЕРЕНЕК

Жуунун  йл ри...
Бистер кичинек.
Бистер к п...
Энебис жаныскан.
Тенек бистерге
К п курсак керек, —
Жееренек энемге
С диле болушкан.
К зн к алдына
Кере т жине
Бистер жуулажып,
Ойноп турадыс.
Жееренектин экелген
Койу с динен
Ичип алала,
Уйуктап каладыс.
Ч ми жок улу
Байрамдар келгенде,
Курсакты ч мдеп,
Энем эдетен.
Сый жуучылар
Биске киргенде,
Энебис фронтко
Саржу беретен...
Санаама кирет
Лайдын  йл ри,
Кызыл энирлер...
Талтардын кожоны...
Жееренектин кару
Жаан к ст ри
Санаама кирет,
Жылу тыныжы.
Энирде иштен
Жанган энемдий,
Жееренек арыган

Араай келетен...
«Јуунын ойлөри
Күч...» — дегендий,
Уур үшкүрип,
Эжикте јадатан,
Чылалганду күндер
Араай өткилеп,
Фронттон эзенди
Экелбей туратан.
Је бир күн
Энирге јетире
Јееренек јанбай,
Неге да удаган...
Ээчижип алала,
Ээн бүктерден
Уйысты бедиреп,
Санааркап турганыс.
Је јайгы таннын
Тандагыла кожо
Јееренек келген —
Јаан оору...
Уур тынып,
Табылу онтоп,
Јееренек јаткан
Чыкту сенекте.
«Оок балдарды
Канайдар?» — дегендий,
Көрүп турган
Унчукпай энемге.
Јакшыны эткен
Јакшы кижидий,
Јееренек бистерден
Араай ыраган...
Энем дезе
Энчейип алала,
Онын јанында

Унчукпай отурган...
Жуунын ӱйлӱри...
Бистер кичинек.
Бистер кӱп...
Энебис жаныскан.
Тенек бистерге
Кӱп курсак керек...
... А жееренек биске
Сӱдиле болушкан...

1956 j.

САҖЫЛТА

Шуурганду тӱнде
Бис кӱзнӱктӱн
Кышкы жолды
Ажыктап отурдыс.
Картошко бедиреп
Барган энебис
Оройтый берген...
Коркып турадыс...
Орой, кышкы
Жолдорды тӱмӱн
Куйун чӱйӱ
Кожондоп ӱдӱтӱн.
Бис санааркап,
Карануй кӱзнӱктӱн
Жаланды ажыктап,
Уйкубыс келетен.
Ыраак боочыда
Энебис арийла,
Жыгылды эмеш пе деп,
Санааркап турадыс.
Чӱйӱ кыйгырган
Шуурганнын ӱнин
Энемнин кыйгызы деп,
Кенерте угадыс.

Көгөрө тонгон
Жылдыстар энемнин
Жолын жарыдып
Тургандый болотон.
Шуурган токтоп,
Бастыра телекей,
Тонуп калгандый,
Тым жадатан.
Боочыда турган тымык ай
Энемди бедиреп
Баргандый ажатан.
Каруулчык ийдибис
Жаныскан унчукпай,
Энемди сакып,
Жолго чыгатан.
Энемди сакып
Аштаган чычкандар
Печкенин кийнинде
Чынырып туратан.
Ыраак аркада
Кожон ло угулза,
Бистин табышка
Ончозы тымыйтан.
Энемнин жолын
Туй тударга
Шуурганду туннин
Кучи жетпеген.
Кол чанакла
Картошко сүүртеген
Ырысту энем
Тымык келетен!
... Кайда да ыраак,
Сталинград жанында,
Адабыс, байла,
Бистерди сананган...
Же бистер ырысту...

Печкенин оозында
Санааста жангыс
Картошко болгон.
Печкеде көөштин
Омок кожоны
Шуурганнын калагын
Тундуруп ийетен.
Ырысту бистер
Кажы ла кижиге
Изү картошко берер
Күүнибис келетен...
Оды жарык
Печкенин оозында
Ишке барарга
Энем туратан.
Эртенги күнди
Шүүнип, жуучылдый,
Эрмек айтпай,
Отура конотон...

1956 j.

СУРАС БАЛА

Эрте жайдын
Жаркынду күни
Тымык чалып,
Ажып отурган...
Энем унчукпай,
Көзнөктин алдынан
Туулардын баштарын
Ажыктап жаткан.
Кемзинген чылап,
Кыскылтым тенери
Кызарып турган
Күннин чогына.

Јаңы чыккан
Кичинек кызычак
Уйуктап јаткан —
Энемнин јанында.
Кара койыстын
Кураанына түңей
Сыйыныс быјыраш
Чачтарлу болгон.
Бистин тапчы
Билеге онойып
Кара көстү
Кызычак кожулган.
Адазы јок
Көөркийек дежип,
«Азыраарыс!» — деп,
Сүүнижип турганыс.
Алдынан јакшы
Кийимдү болзын деп,
Артык чамчаастын
Эдегин бергенис.
Эрте јайдын
Јаркынду күни
Эмештен чалып,
Ажып отурган...
Энем унчукпай,
Көзнөктин алдынан
Кыскылтым тууларды
Ајыктап отурган...

1957 ј.

ЭЛИКТИҢ ӨСКҮС БАЛАЗЫНА

Жодрадый кара
Көзингле меге
Ўркүнчек чаап,
Сен не көрөдин?
Огымнан жыгылган
Алдымда керекшин
Энейин деп, мен
Канайып билбедим?
Кандый да эненин
Сүди агару,
Канга уймаары –
Жаан килинчек.
Карануй жаткан
Бу ээн тайгага
Канайып таштаарым?
Сен кичинек.
Өткөн жуудан
Мен база өскүс...
Телекейде жеткер
Эмди де көп...
Же чаап менин
Сөстөрүм тындабай,
Эригип, элбек
Тууларды ајарган.
Ажып отурган
Күннинг чогына
Туулардын чырайы
Тын кызарган.
Эликтин балазы
Элбек тайгага
Эрикчелдү эдип,
Маңтай берген...
Эдискилеп, эликтин
Балазын кычыргам,
Эбире туулар

Каруузын бербеген.
Тенери унчукпай
Ўстимде карарган.
Булуттар унчукпай,
Алдымда жайылган...

Шуурганду кыштарда,
Жанмырлу кўстерде
Кўзнөктөн улу
Тайгага көрөдим.
Ўскўс чааптын
Эткенин угала,
Эмдиге ле жетире
Кородоп жүредим...

1957 ж.

КЎСКИ ТҮНДЕ

Кап-карануй кўски түн...
Чугулданып, салкын келет.
✓ Куулар түниле табышту
Кунукчыл тууларды эбирет.
Саргарган кайыннын бүрлери
Салкынга сүрдүрип,
Кўзнөктөн кирет.
Кўски жаңмыр атыйланып,
Нени де некеп,
Кўзнөкти тоқпоктойт...
✓ Уйазын карлагаш түнүкте
Узун кўске таштады.
Ўзүги жоктон аркада
✓ Ўкүлер эдип кунукты.
Уулын школго белетеп,
Уйкузын энем таштады.
Кийимин јунуп, кургадып,
Азыгын азып, кургатты.
Кўзнөк алдында тактада

Түниле энем иштенет...
Кунукчылду салкынды
Тындап, неге де унчукпайт.
Улыган чугулчы салкынды
Удаан незин тындадын?
Кой терези тонымды
Көктөбөй, нени санандын?
Күрен күстин келгени
Күч болды ба сеге?
Уулыгнан айрылып артарга,
Уур болды ба жүрекке?..

Кунукпай омок кожоңын
Кожондозон, эне, угарга.
Күски жолло үредүге
Женил болзын барарга...

КЫРАЧЫ КЕЛИН

*Жуу ойинде кайра
баспаган тул келиндерге
учурлап турум.*

✓
Жүреги сыстап,
Көстөри эриккен...
Бадышты аяктайт
Коронго бастырган.
Колында телегерарма:
«Слердин эригер
Жалтанбай жуулажып,
Согушта жыгылган...»
Аттар токтоп,
Салда жыгылат...
Күкүртти сезип,
Талтар кыйгырат...
Чаазынды колдон

Суура тартала,
Салкын комудап,
Деремне жаар барат.
Коммунист келиннин
Токтой түшкенин
Улустар сезип,
Унчукпай турдылар...
Жердин күрөн
Какшаган жаагында
Жаш па, тер бе,
Кем оны айдар?
Ыраак эжинди
Канайып көрөрүн?
Канатту куштый ✓
Болзон кайдар.
Ыраак Австрияга
Канайып једерин?
Айылында толтыра
Кичинек солдаттар!
Аттар бышкырып,
Ачу киштежет,
Күкүрттен чочып,
Талтар кыйгырат... ✓
Тенери күркүреп,
Огурып та турза,
Кырачы келин
Унчукпай турат.
Ыраак эжине
Канайып једерин?
Канатту куштый ✓
Болзон кайдар!
Ыраак Австрияга
Канайып келерин?
Айылында толтыра
Кичинек солдаттар!
Јүреги бадышпай,

Бадышты ајыктап,
Кыранын ичинде
Тул келин турат...
Аттары бышкырып,
Ачу киштежет.
Ыраак Бадышта
Талтар кыйгырат...
1956-1957 j.

КУҮК

Апагаш чагал
Кайындар кемзинип,
Жазыл кебин
Араай кийгилейт.
Жастын жайым
Тыныжын сезинип,
Күн келдилер
Мендештү өскилейт.
Эдил күүк
Кере түжине
Эдип отурат:
«Ку-ку! Жакшызын!»
Же эзирик, жаскы,
Ырысту көзиле
Эбире керекти
Канайып ондозын.
Салдабыс ээчиде
Өткүн кыйгырып,
Бригадир чылап,
Таандар келгилейт.
Келиндер, балдар
Салдазын ундып,
Баштапкы күүктин
Кожонун тындайт...
Куштарга жакшы...

Жасты ээчиде
Ыраак Бадышта
Курсакту, жылу
Жерлерди керип,
Ўренип калган
Белен жүрүмге.
Өткүн ўни
Торгулып та турза,
Бистин керекти
Канайып ол сезер?
Черүге түрген
Аш керек деп,
Чүмдү кожончы
Кайдан ол билер?
Эдил күүк
Кере түжиле
Эдип отурат:
«Ку-ку! Жакшызын!»
Же эзирик, жаскы,
Ырысту көзиле
Эбире керекти
Канайып ондозын...

1956 ж.

ТАЙГЫЛ КЕРЕГИНДЕ БАЛЛАДА.

Тайганы керип,
Тайгыл өдөлө,
Тым отурат
Боочыда унчукпай.
Арыган арык
Ийти көрөлө,
Токтой түжет
Тегерик ай.
Тайгылдын алдында
Тайга карарат...
Соокко мөштөр

Чыдашпай тарсылдайт.
Тайганы ајыктап,
Ийт калтырайт...
Ого өткөнип,
Түлкүлөр јанкылдайт.
✓ Ыкүлөр каткырат
Оны электеп,
Је Тайгыл бастырат
Уур санаага...
Мал кабырган
Ээзин бедиреп,
Тайгыл келген
Ээн тайгага.
Көп айларга
Ол ээзин бедирейт,
Је тайгада одунын
Күли соок.
Бу Алтайда
Ээзи көрүнбейт,
Ол ыраак – фронтто...
Мында јок.
Кенерте ээзи
Удура энмектеп,
Эдискилеп клееткендий,
Ого билдирет.
✓ Је ыкүлөр каткырат,
Тайгылды электеп,
Тайгылга өткөнип,
Түлкүлөр үрүжет.
Карарган кайалар
Тайгылдын ээзиндий,
Тууларды ајыктап
Тургандый көрүнөт.
Мөштөрдиг бажында
Коологон эзинде

Малчынын узун
Кожоны угулат.
Бу јаан тайгада
Ээ болгонын
Тайгыл отуруп,
Эске алынат...
Тайгыл улыйт...
Ойто каруузын
Тайгалар күнгүрөп,
Узаак жандырат.
Тайгыл төрөл
Эски жапажын
Таштап болбой,
Ойто бурылды.
Je соок карануй
Ачык эжиктен
Удура Тайгылды
Бөрүлөр уткыды.
Ачынган Тайгыл
Бөрүгө чурады.
Азулар жызырап,
Түк чачылды,
Ыркыранып, бөрүлөр
Тайгылды курчады...
Тайгыл үрүп,
Ээзин кычырды.
Согушты көрөргө
Мөштөр жуулыжат.
Тан алдында
Согуш токтоды.
Бөрүни төрөл
Журтына божотпой,
Жапаштын жанында
Тайгыл жыгылды.
Шырказын жалап,

Эбире тайгадан
Ээзин болушка
Узак кычырат.
Je болужып болбой,
Онын жанында
Ўйелик мөштөр
Шуулажып жайканат...

Тайгалар катап ла
Чечекке бүркелди.
Суучактар кожондоп,
Туулардан көндүкти.
Ыраак фронттон
Женүлү жаскыда
Одузына Малчы
Ойто ло келди.
Мал кабырып,
Ол катап ла мында.
Энирлер сайын
Одуда амырайт.
Онын үстинде
Мөштөр шуулажып,
Жалтанбас Тайгылдын
Жүрүмин куучындайт...

КАРЫГАН СОЛДАТТЫҢ КОЖОНЫ

Жиит балдардын бу тойында
Менин жерим – төр бажында...
Урыгар чөөчөйди толтыра, толтыра.
Je жалкуунын жери – карануй толукта.
Каткырып турган анда кем?
Бийенди көргүс карыган солдатка.
Бийечи күлүк, бери сен кел,
Чыдажар ба буттарын агаш будыма?
Аданган адым бу болзо,

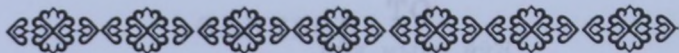
Атту-чуулу мактулу эмес.
Je ондый да болзо, иште, бийеде
Жииттерге солдат јендиртпес.
Менин айылым Күнбадышта
Күйүп калган јуу тужында,
Уулдарым јыгылган калапту согушта.
Je ондый да болзо,
Мен бүгүн айылымда.
Каргышту јуунын јалбыжы өчөрдө,
Јүрүм төзөөргө Алтайга келгем.
Өскүс балдардын адазы болорго,
Агаш бутту мен јер сүргем.
Онын учун жииттердин айылында
Менин јерим – төр бажында.
Урыгар чөөчөйдү толтыра, толтыра!
Je јалкуунын јери –
Караңуй толукта.
Агаш, коомой бутту да болзом,
Аксап, јүрүмнен артпагам.
Жиит күлүк, бийечи де болзон,
Чыдажар ба буттарын агаш будыма?
Урыгар чөөчөйдү толтыра, толтыра!
Ырыс учун бис ичерис мында.
Кату агаш таманым кычыды –
Карагай полго
Тебейин тыгыда!..

КАБАЙ КОЖОН

Мен катап ла
Кичинек, кичинек...
Бажымды саладым
Энемнин колына.
Теректин бүрлери
Шалтрактый шылырайт,
Кабай кожондын
Энем кожондойт.
Жүрүмле седен
Өткөн дө болзом,
Бу кожонды
Канча жыл санангам.
Турналар... турналар...
Жайым булуттар...
Телекей меге
Кабайдый билдирет!..
Өйлөр өдүп,
Өйлөр кубулган...
Же кубулбайтыр энемнин
Санаазы,
Кожоны.
Казылып келет
Ундылган санаалар...
Кайып чыгат
Жаңыдан санаалар...
Энемнин эрке
Кожоны алдына
Уур жолдор
Ончозы ундылат.
Турналар... турналар...
Жайым булуттар...
Телекей меге
Кабайдый билдирет!.

1957 j.

ЛИРИКА

ИЖЕМЈИ

Узак, узак
Јүретен болзом,
Улустын ончозын
Көрөтөн болзом...
Кажы ла кижинин
Санаазын, жүрегин
Кайра ачып,
Билетен болзом.
Кажы ла чыккан
Јаш баланы
Кабайга мен
Салатан болзом...
Кажы ла кижинин
Јүзине качан да
Кату чырыш
Табарбайтан болзо...
... Узак, узак
Јүретен болзом,
Улустын ончозын
Көрөр ок эдим.
Качан бирде
Кажы ла кижиге
Кару сөзимди
Айдар ок эдим...

1957 j.

ОТ

Күй, одым, күй,
Карануй түнде суркурап.
Удабас ла таң адар...
Күй, одым, күй.

Күй, одым, күй,
Күүнзеп сеге најылар келер.
Күч болгожын – колдорын берер.
Күй, одым, күй.

Жабыс најылар жалтанып качар,
Жаны улуска жарамзып жапшынар.
Күүним менин
Качан да чөкөбөс –
Күй, одым, күй...

1957 j.

СУРАК

Күч келишкен жолымда
Күрентиктү корум таш.
Күчим калап тужында
Күйүнбе жү, карындаш.
Табаруга чуразам,
Тайак бол жү, карындаш.
Тартышту жерде жыгылзам,
Таштаба жү, карындаш.

Кичинек болуш суразам,
Кижиге болзон, карындаш.
Кинчектү жолго чуразам,
Килебе меге, карындаш.

Кинчектү жолго чуразам,
Килебе меге, карындаш.
Уйатту жолго табарзам,
Ундып сал мени, карындаш...

1957 j.

САЛКЫН

Эрке, тымык салкынак,
Эжигиме сен келдин.
Кажы ыраак таладан
Кадый солун экелдин?
Эбирип келдин ойто ло...
Эжигимнен кир чүрче.
Ээчижип жылдар өткилейт...
Эмдиге ле чийгенчем!..
... Кажайганча чачтарым
Карыйтан јерим мында.
Аймаганча сагыжым
Айдатан сөзим мында.
Эбирип келдин ойто ло...
Эжигимнен кир чүрче.
Эзен, эзен, салкынак,
Эрикчен јаскы салкынак!

1957 j.

КАЙДАЙЫН

Ак јарыкта бар неме,
Бар неме
Ас билдирди, кайдайын,
Кайдайын?
Талай кептү телекей,
Телекей
Тапчы болды, кайдайын,
Кайдайын?
Баатыр јердин төжине,
Төжине
Бажым салдым јазылбас,
Јазылбас.
Салкын кептү булутка,
Булутка
Санаам салдым бурылбас,
Бурылбас.

Жүүлгек менин жүрегим,
Жүрегим
Жүрүмимди үреди,
Үреди.
Жүүлгек каным кунугып,
Кунугып,
Жүзиме тепти эзирип.
Эзирип.
Ак жарыкта бар неме,
Бар неме
Ас билдирди, кайдайын,
Кайдайын?
Талай кептү телекей,
Телекей
Тапчы болды, кайдайын,
Кайкадын!..

1957 j.

МЕН ЭЗИРИК

Кайра өткөн жылдарды
Мен билбезим, эскирип,
Сураба өткөн өйлөрдү,
Сураба, мен эзирик.

Баштапкы кар айлангай...
Бажымды бойым билерим.
Кышкы куйун ыйлагай,
Кыйгырба, мен эзирик.

Айлыма мен келбезим —
Айдын жүзи тегерик...
Кылыгымды билбезин —
Кыстардан мен эзирик!

Кейлеп, мени коптобо,
Кемге де жаман этпезим...

Жүрегимди билбезин —
Жүрүмнен мен эзирик.

Санаамды сен таппазын,
Сарнааба меге, — кедери!
Салымымды билбезин —
Салкыннан мен эзирик!...
1957 ж.

УЗАК ЖОЛ

Эдискелү кожондоп
Отурдым тууларда,
Элик келди
Эдискимди угала.
Кижи чыкпаган
Кийик боочыда
Турналар түжет,
Кожоным угарга.
Үнимди кенидип,
Туулардын суузынан
Көнкөрө түжүп,
Амзап турадым.
Көрүнбес чирик
Будакка илинип,
Кожондоп, катап ла
Ичкери барадым.
Буттарым уурлайт,
Сорбулар төжимде.
Кезикте арып,
Унчукпай турадым.
Же мен жиит,
Кожоным көксимде.
Кожондоп, катап ла
Ичкери барадым.
Мен жиит...
Кожоным көксимде.

Кажы ла кижинин
Сөстөри учурлу.
Јенил эмей –
Јенил жүрерге...
Је кожомым учун
Тартыжар учурлу.
Баштаган болзон –
Јетире кожондо.
Кандый да кожон.
Ойто каруулу.
Чирик буудактар
Көп јолдордо,
Кажызына ла онын
Илинер учурлу.
Ўнимди кенидип,
Туулардын суузынан
Көнкөрө түжүп,
Амзап турадым.
Көрүнбес буудак
Сынганча илинип,
Кожондоп катап ла
Ичкери бардым!..

1951 ј.

КЎСКИ БЎР

Не туштадын јолыма,
Тенип жүрген кўски бўр?
Санаа салдын бажыма,
О, тербезен, орой бўр...

Нени айдара туштадын,
Куучындап берзен, кургак бўр.
Салкынга не айдаттын,
О, өскүзек, алтын бўр.

Орой күски жолдорго
Астыктын ба, алтын бүр?
Күчин чыгып, жаланга
Арыдын ба, тымык бүр?

Мени ээчибей бар ойто,
Сок жагыскан, кургак бүр.
... Жүрүмим жон ортодо
О, тербезен, алтын бүр...

1956 j.

ОРОЙ КҮС

Алтай аттардын
Тибирти жылыйган...
Күски жалан
Ээнзиреп кунукты.
Турналар ыраак ✓
Түштүкке ыраган
Калганчы жалбырак
Кайыннан үзүлди.
Жаланда иштер
Эрте божогон.
Кыстардын кожоңы
Ойто ло тымыды.
Эрмекчи суунын
Эрмегин, кожоңын
Жойгондор тындап,
Санаага бастырды.
Жаңыс ла ойгор
Мөш кайада
Күски чөрчөгін
Салкынга куучындайт:
«Кыстардын өткүн
Кожоңы кайда?
Турналар ыраак, ✓
Кажы талада?..»

Алтай аттардын
Тибирти угулбайт...
Жалкуурып, туман
Араай жайылат.
Кургак бүрлер
Тын кунугып,
Деремне жаар
Улуска баргылайт...

1956 j.

ТУРНАЛАР

Коркышту ыраак Алтайга
Комудап не барадын?
Алтайыстын үстиле
Айланып не турадын?

Кар түшпейтен Алтайдан
Качан ойто жанарын?
Ыраак өскө таладан
Ырысты канай табарын?

Алтайыстын суузынан
Амзап алзан, турна.
Ак булутту туузына
Амырап алзан, турна.

Коркышту ыраак Алтайга
Комудап не барадын?
Алтайыстын үстиле
Айланып не турадын?..

1957 j.

КУЌСКИ ТУШТАШ

*«Бир катап ыраак јеримде
бала өйлөрим меге туштаган...»
(М. Исаковский)*

Орой күс... јаландар туманда.
Анда-мында обоолор карарат.
Јажаны саргарган тымык кобыда
Јаантайын шуулаган тыт турат.

Јенил, чыкту туманды өткүре
Јемзенген таандардын үни торгулат.
Кайда да анда, јаланнын учында,
Узун-узун кожон угулат.

Кожонды ээчиде унчукпай керидим —
Кобылар ээн, кижі көрүнбейт.
Обоонын јанында өчүмик бозулар
Орой өлөңди отоп жүргилейт.

Чичкере чөйилген јолдын кырында
Кичинек уулчак карарып отурат.
Эдиске ошкош онын үнинен
Эбире туулар эрикчен торгулат.

Уулчактын чүми јок кожонын угала,
Ыраак, нени де эске алыңгам...
Комургај шоордын кооложын тындап,
Јаланда јаныскан узак отургам.

Эмештен ого јууктап келеле,
Кичинек уулчактан бойымды таныгам.
Эңчейип келеле, тымык уулчактан
«Эзен бе!» — деп, араайын сурагам.

Je уулчак өткүн, чөйө кожондоп,
Кобыны өрө јолло барган...
Јүре берген оны ээчиде
Орой күстин туманы јайылган...
1957 j.

КУСКИ ЧЕЧЕК

Айдын түнде, тууларда
Амыраарга токтодым.
Ат үстинен энчейип,
Ак чечектен сурадым:

«Јадаай јерде јайылдын
Јаражынды кем көрөр?
Кедери өскөн бойынды
Келип бого кем көрөр?

Тегине ле јарандын,
Тенериден соок түжер.
Седен јараш болзон до,
Сен мында деп, кем билер?»

Чек сыныла энгилип,
Чечек бажын јайкады,
Суркуражып, чалынга
Сурагыма јандырды:

«Соок, күрен тайганын
Сок јангыскан кызы — мен.
Туйук кара туулардын
Турган јангыс кызы — мен.

Эмизип салган энейим —
Эки суунын белтири.
Азырап салган адайым —
Алты туунын эдеги.

Өткүн сооктор түшсе де,
Өчөшкөндө турарым.
Жаражымды тутканча,
Жаңыскан мында артарым...»
1957 j.

АЙРЫЛЫШ

Жалакай орус эне, сен
Кенейте неге кунуктын?
Бисти јолго үйдешпей,
Сенегинде не турун?
Шанкылдууш үндү Тобик, сен,
Ойнобой не токтодын?
Кенейте тымып, сен, экем,
Бистерге не көрөдин?
Жолыбыс бистин узак... узак...
Эмди кемге колынды берерин?
Артыгар экү... нак жадыгар,
Кунукчыл болзо, —
Сенекке отургар.
Бис ай болуп, слерди
Көзнөктөн көрөрис.
Бис салкын болуп,
Эжикке келерис.
Мун улустын табыжын тындап,
Бисти олордын ортодо деп
Санангар...
Ырысту јииттердин каткызын угуп,
Бисти де ырысту деп,
Чөкөбөй сакыгар.
Чанкыр Алтайда, ыраак тууларда,
Мындый ок бистин айлыбыс бар.
Мындый ок жабызак сенекте
Карыган энебис база бар...
Түндү-түштү бистерди сакып,
Ол жаңыскан отурат

Тымык эжикте.
Орус эне, не кунугып,
Сенекте турун,
Бистерди үйдешпей?..
Шанкылдууш үндү
Тобик, сен
Ойнобой не токтодын?
Кенейте тымып, сен, экем,
Бистерге не көрөдин?..

1956 j.

ЭНИР ЧОЛМОН

Көлдин жанында, кызыл энирде
Жагыскан турган кеменин жанында.
Бийик, бийик булуттар тенгериде
Кызарып турган Күнбадышта.

Тымык, узун кулузун төзинде
Тын кыйгырып турган – бакалар.
Кайда да көлдин ары учында
Каткырыжып турган – оок балдар.

Ак пладынды жабынып, унчукпай
Ажыктап турган кыссылтым толкуны.
Ыраак жорукту паровоз кыйгызын
Укпай турган ол тужында...

Сен меге ачу болгон... Мен база
Көрүп тургам толкунын жүзине.
Энир чолмон кайкалап турала,
Чөнгө берген көлдин түбине...

1957 j.

МӨШ

Кайа ташка чыгала,
Карыгып не турадын?
Туманду ыраак чөлдөргө
Тымык незин көрөдин?

Төрт таланы аяктап,
Төмөн канай көрбөйдин?
Капчалда турган кайынды
Канайып сен сеспейдин?

Кыскылтым чөлдин туманы
Кыс кижидий болор бо?
Jүзүн жердин салкыны,
Jүректий жайым болор бо?

Кайа таштын бажынан
Кажы Алтайга көрөдин?
Туманду ыраак чөлдөргө
Тымык незин көрөдин?..

1957 j.

СВЕТЛАНАГА

Лас жыдына эзирген
Лаланда терек жайканат.
Лаш балазын бедиреп,
Мечиртке саста айланат. ✓

Тымык салкын эригип,
Жылдыстарды өчүрөт.
Мөштөр араай энилип,
Боочыдан айды үйдежет.

Тууларда табыш угулбайт,
Кыскылтым чөлгө көрөдим.
Ыраак үүрем унчукпайт...
Күртүктөр меесте ыйлажат... ✓

1957 j.

ТУШ

*«О, Светлана, Светлячок!
Манит взоры твой полёт,
Твой далёкий огонек
Мне покоя не даёт...»*

(Грузинский кожон)

Түн карануй... түн узун...

Түжиге кирдин, Света.

Араай, араай тымыкта

Адын айттым, Света.

Адын адап, табышту

Салкын ыйлайт, Света.

Јаңмырлу түн, салкынду,

Јаңыскан мен, Света!..

Салдырып ийген санаага

Салкын јетпес, Света.

Јадып мында ыйлазан,

Јажын јетпес, Света.

Ырап калтыр ортобыс —

Ыраак, ыраак, Света...

Ырыс белең болбозо,

Ыйлаба сен, Света.

Түн карануй... түн узун...

Түжиге кирдин, Света.

Араай, араай тымыкта

Адын айттым, Света...

1957 j.

БАШТАПКЫ КАР

Баштапкы кар...
Баштапкы кар...
Тондок јолло
Секирип жүгүрет.
Мантап отурган
Бүрлердин кийнинен
Јаба једижип,
Көкиген сүрүжет.
Баштапкы кар,
Баштапкы кар...
Меге солун
Санаалар экелет...
Кенейте јенил,
Јенил айланып,
Удура меге
Бийелеп келгилейт!
Јерге түшкенине
Сүүнижип тургандый,
Ончозы эбире
Табыш јок ойында.
Баштапкы кар,
Баштапкы кар...
Көрзөн, нөкөрим,
Көзнөгис алдында!
Келер өйлөрдү
Канайып көрөрим,
Мен билбезим,
Канча јыл жүрерим.
Је ыраак, ыраак
Келетен жүрүмге
Баштапкы кардый
Келерге күүнзейдим!
Баштапкы кар,
Баштапкы кар...

Кандый солун
Санаалар экелет!
Кенете женил,
Женил айланып,
Удура меге
Бийелеп келгилейт...

1957 j.

ЖАҢЫ ЖЫЛДЫҢ ТҰНИНДЕ

*«Бу тымык, тымык үлгер
Ончо стихтен тымык...»
(Джани Родари)*

Город уйуктайт...
Телекей амырайт.
Женил фея
Кар айланат.
Менин тымык,
Тымык үлгерим
Тымып калган
Оромло барат.
Жаңы жылды
Сакыган жылдыстар
Жаранып алган
Ұстимде тургылайт.
Жаланда жаткан
Кышкы жолычак,
Жанырып калгандый,
Алдымда жалтырайт.
Учы жок оттор
Өзөктө суркурайт.
Улустар жаңы
Ырысты сананат.
Кышкы жолдорды
Карагай аяктайт...
Кыстар каткырат,

Күзүни шыгырайт...
Менин тымык,
Тымык үлгерим
Тымык жаткан
Оромло барат.
Кажы ла эжиктин
Алдына келеле,
Араайын айдат:
«Ырысту болыгар!..»

ТУУЛАРДА ЭНИР

Туулар ажыра
Кыскылтым булуттар
Арыган күнди
Үйдежип ийдилер.
Жажыл шалин
Кайыңдар жабынып,
Өзөкти төмөн
Түже бердилер...
Тууларда тымык.
Жаңыс ла кулузын
Үргүлөп турала,
Эзинге чочыды.
Конорго оройтып
Калган балазын
Кандый да кушкаш ✓
Арбап, тымыды.
Тымыктан чочыган
Куран кайадан
Багырып ийди.
Катап ла тымык.
Жылдыстар ойнойт
Бийикте, бийикте...
Чибилер, ыжык...
Төмөн капчалда

Толкулар шуулажат...
Je табышты бӱркеп,
Туман амырайт.
Ӱйелик ӱстинде
Карарган кайалар
Каруулчык ошкош
Ӱргӱлеп тургылайт...

1956 j.

ТУГАЙАНЫН БАЖЫНАН ЧӖЛДӖРГӖ КӖРӖДИМ...

Туунын кайыр бажында
Туруп јадым жагыскан.
Ичкери чӖлдӖр кӖгӖрип,
Ыраак, ыраак јайылган.

Санааам анда, чӖлдӖрдӖ...
Меге не де керек јок.
Јирменчи чак алдымда,
Меге не де керек јок...

1957 j.

ЭРИКЧЕЛ

КӖпӖгӖш энир... кӖк јалаңдар
КӖзнӖк ӧткӖре
Ыраактан кӖрӱнген.
Јаңы јазалган чибинин јанында
Јаан ырысту
Сӱгӱнип отурган.
Јаңы јылда ырыска иженип,
Јаш баладый,
Ӧткӱн каткырган.
Јаананнын эткен сыразын ичип,
Јакшынак јӱрӱмнен

Эзирик отурган.
Кышкы жолдор теректер тургандар.
Кыссылтым энир
Мени сакыган.
«Кайда да өскө жүрүмдү улустар...» —
Кайра аяктап,
Карыгып санангам.
Эбире турган улуска билдиртпей,
Эрмек айтпай,
Эмештен эриккем.
Кыссылтым энир, жүрүм, телекей,
Кычкыл сырандый,
Ас билдирген...

1957 j.

КАРЫГАН САД

Тенери карануй... Желбер булуттар.
Карыган сад
Чыккырып, шуулаган.
Сергелен тынып, парата жанында
Сени сакып,
Мен жолдо тургам.

Эңчейип калган чеденнин каалгазы
Экчелип турган
Экпиндү салкынга.
Карара татаган жабуунун талазы
Калырап турган
Балдардын садында...

1957 j.

КАРМЕН

*«... Ыраак, жолдый, Кармен!..»
(Александр Блок).*

Көстөринде каткылу
Көк торко кийген, Кармен.
Кирбигинде тузакту
Кинчеги жок, Кармен.

Жүрүми жеңил уулдардын
Жүрегин туткан, Кармен.
Жүзүн укту улустын
Жүрүмин ооткон, Кармен.

Поэттердин стихтерин
Болчоктой туткан, Кармен...
Бий, жамынын алдына
Бийелеген, Кармен!

Тееркек байдын жөөжөзүн
Тепсей баскан, Кармен,
Тенектерди ээчидип,
Тенип жүрген, Кармен.

Түбеги көп салымга
Түкүрип ийген, Кармен.
Жүрүмин жеңил өдөлө,
Жүрө берген, Кармен...

Омок уулдар сеге
Олжого кирген, Кармен:
Мериме ле Блок,
Калганчызы — мен!

1957 j.

ЧӨЛДӨРДИҢ РУСАЛКАЗЫ

Ак јаланла најыларымла кожо
Атту омок мантадып отургам...
Кенетийин кедери турган аралдан
Кемнин де ўни мени токтоткон.

Ол сен болгон... адымнан јайылып,
Ак јаланга чалкойто јыгылгам...
Бир де немени сеспеген најылар
Бир эмештен там ла ыраган...

Көлөткө чилеп, энчейип келеле,
Көрүп ийген менин жүзиме.
Барынбай кемзинип сен турала,
Бажынды салган изў төжиме.

«Куба чөлгө мантада берелик!..» —
Кургак эрдим сени кычырган.
Кууданга тийген от-јалбыштый,
Кунугып, жүрегим тын согулган.

Је сен меге јабыс энчейип,
«Јер элбек...» — деп араай унчуккан.
Јеле берген жүгүрүк аттарга
«Једерге эмди күч...» — деп айткан.

Эрмек айтпай мен өрө турала,
Ээрдин каажынан катап ла туткам...
... Көгөрип турган көпөгөш чөлдөрдө
Көрүнбей анда сен артып калган...

1957 ј.

КӨНДҮРӨ ӨДӨ БЕРГЕН КЫС БАЛАГА

Өөркөгөн өскө кижидий,
Кижидий,
Өдө бердин көндүрө,
Көндүрө...
Копчы улустаң коркыйла,
Коркыйла,
Колың меге сунбадын,
Сунбадын.
Уткуулду мениң көзиме,
Көзиме
Удура көрүп болбодын,
Болбодын.
Уткып айткан сөзиме,
Сөзиме
Удура каруу бербедин,
Бербедин.
Жастырган жакшы кижини,
Кижини
Жамандаарга узак па,
Узак па?
Бууры жымжак кижини,
Кижини
Бурулаары узак па,
Узак па?
Токтозон деп айдарга,
Айдарга,
Тоомжым мениң бар беди,
Бар беди?
Жаба једип тударга,
Тударга,
Јаным мениң бар беди,
Бар беди?
Өөркөгөн өскө кижидий,
Кижидий,
Өдө бердин көндүрө,

Көндүрө...
Копчы улустаң коркыйла,
Коркыйла,
Колун меге бербедин,
Бербедин...

1957 j.

ВЕНЕРА

Күнүн сайын энирде
Күнчыгыштаң келедин.
Камык тоолу жылдыска
Кайкай берген турадын.

Көп жылдысты жакалай
Көндүрө тымык өдөдин.
Тенериден эригип,
Телекейге көрөдин.

Күйген күмүш жазалду
Күнчыгышта турадын.
Ўүри түнөй улусты
Ўстинен төмөн көрөдин.

Күлүмзиренген көзине
Күүним салдым, Венера.
Күнүн сайын аяктап,
Күчим чыкты, Венера!..

... Жалтыраган жылдыстын
Жаркыны жок деп, кем билзин.
Жаркынду күнге кызарып,
Жарыгын кемге жетирзин?..

1957 j.

КӨЗНӨГИМНЕН ЈААНТАЙЫН КАРАП ТУРГАН АЙГА

Көп улустын сүүшкенин
Көрүп незин жүредин?
Уйады жок жүзинге
Улуска не көрөдин?

Сүүшкен улус сүүшкейле –
Сүүнип билер эмезин.
Жүрегин жок, түнөй ле
Жүрүмди сен билбезин.

Карыган чырыш жүзинди
Жаркынду деп бодобо.
Коркойып калган бойынды
Коркышту деп бодобо.

Көөркийлердин көзине
Көрүп алып, не жүрүм?
Жаш улусты истебей,
Жажын ары, тьфу, күрүм!..
1957 ж.

МАЙМА — ЧАРГЫЧАК

Карануй түнди өткүрө
Кар бүркеген жолычак.
Чарчап, тонуп келгенде,
Чайы белең, Чаргычак.

Майма, Майма-Чаргычак,
Келерге сеге макалу.
Келиндерин жарбынчак,
Керчежерге жилбилү.

Ал санаага түшкөмдө –
Амырайтан Чаргычак.
Санаам туйук болгондо,
Салкыны жеңил Чаргычак.

Кадын сууны жараттай
Канча катап баспагам!
Седен жараш Алтайдан
Сендий жерди таппагам...

Ыраак, ыраак жерлерден
Ылтам сеге келетем.
Ыраактан сени көрөлө,
Ыйлай согуп ийетем.

Көгөргөн жажыл Кадыннан
Көнкөрө түжүп ичетем.
Көзимдеги жажымды
Салкынын арлап беретен.

Майма, Майма-Чаргычак,
Эне Алтайдын эдеги.
Кайран жерим Чаргычак,
Кан Алтайдын эжиги!..

1957 j.

КУЛҮМЗИРЕНИП ӨТКӨН КЫСКА

Кулүмзиренип өткөн көөркийек
Күүнимди кожо апарды.
Кайра ойто бурылып,
Кийининен узак аярдым.

Адын онын билбегем...
Араайын неге каткырган?
Кару көстү көөркийге
Канайып мен жарагам?..

Жүзи эрү көөркийек
Жүрегимди сести не?
Жүреги ару көөркийек
Жүрүмимди билди не?

Катап меге туштаза,
Каруузып нени айдарым?
Жакшы күүндү бойына
Жакшыны канай эдерим?..

Жүрүминде күч болзо,
Болужар эдим көөркийге.
Сүүгени онын жок болзо,
Сүүр эдим көөркийди.

Буурайганча чачтарым,
Найызы болор ол эдим.
Ээлегенче жүрүмим,
Эжи болор ол эдим.

Жүрүмнин кыска жолында
Түбек билбегей качан да.
Ый көрбөгөй көстөри
Ырысту жүргей качан да...

1957 j.

УЗНИК

М.Ю. Лермонтовтон

Карануй түрмени ачала,
Күн жаркынын беригер!
Кара көстү көөркийди,
Кара жалду айгырды.

Жаражай кысты алала,
Озо баштап окшойын.
Онон атка минеле,
Ойлодып, уча берейин.

Же түрме көзнөги бийикте
Уур эжиги бөктүлү.
Жаражай кыс ыраакта
Жакшынан жараш өргөөлү.

Жүгүрүк ат жалаңда,
Үйгени жок жайымда.
Салкынга жалын божодып,
Ойноп жүрөт текшилеп.

Жаныскан менде күчим жок,
Куу стенелер эбире.
Өчөмик күйөт лампада
Өчүп брааткан одыла...

Эжиктин ары жанында,
Карануйда, тымыкта,
Каруузы жок часовой
Базып жүрөт унчукпай...

Жайым менин жолымды
Жаскалчык деп айтпагар.
Чагым батпас тужында
Чакпы меге салбагар.

Жес чакпынын кылгазын
Жемире мен базарым.
Жүүлгектердин кылыгын
Жүзине мен айдарым.

Жакшы улустын алдына
Жалынарым качан да.
Түлтүйүшкен улуска
Түкүрерим качан да...

1957 j.

КОМУДАЛДУ САНАА

«Ұйгени жок» үйимди
Ўзе тартар неме жок.
Алыс жаткан Алтайга
Апаратан үзүт жок.

Тееркеп сеге көргөндө,
Тенериде андый жылдыс жок.
Тескинип, арбап келгенде,
Телекейде андый күкүрт жок.

Эркеледип турганда,
Эрди соогын, кайдайын?
Эзирип ле алганда,
Эрлик ошкош, кайдайын?

Аракычы болзом кайдайым —
Алдырышпас ол эдим.
Поэт болзом кайдайым —
Бойдон жүрер ол эдим.

Айыл-журтты таштазам,
Алимент деп неме бар...
Алдынан канай жүретен?..
Алдырбас... карын, үйим бар...
1957 ж.

ЧОЛУШМАН СУУЗЫ ЧАКПЫНДУ...

Чолушман суузы чакпынду,
Канайып кечер жыгылбай?
Боочылар бийик, жол кату...
Шуралай, үүрем, Шуралай.

Аргымак адым канатту –
Канайып учар, алтабай?
Тайгалар бийик, шуурганду,
Шуралай, үүрем, Шуралай.

Тайкылбас чанам тайакту —
Канайып ажар, тайкылбай?
Боочылар бийик, жол кату,
Шуралай, үүрем, Шуралай.

✓ Күүк Алтайга эткенче,
Сакыйтан турун карыкпай...
Сакызан жас жеткенче,
Шуралай, үүрем, Шуралай!..

1956 ж.

КАРАКАЙДЫН ЧЕРҮДЕН ЈАНГАНЫ

Европаны эбирип,
Эки күннен — Москвада.
Арасейди айланып,
Алты күннен — Маймада.

Чыккыраган сопогы
Чындый тере таманду.
Јалтыраган погоны
Јаныс кара лычкалу.

Сары кайыш ийинде,
Сигарета тижинде.
Јажыл картуз јиткеде,
«За отвагу» — төжинде.

Европанын кыстарын
Эремжиткен Каракай.
Жүзүн укту кыстардын
Жүрегин туткан Каракай.

Кыйа-тейе тудатан
Кызыл-күрен чемодан.
Кыс балдарды эчидип,
Киретен жери — ресторан.

Барбак сагал эринде,
Бакенбарда жаагында.
Отура ла түшкенде,
Официантка — жанында.

Кайра жадып жигени —
Каарып койгон бифстроган.
Көнкөрө тудуп ичкени —
Корон ачу «Узбекстан».

Айландыра кыстарга
Айткан сөзи — анекдот.
Жүзин арлай соккондо —
Жүзүн өңдү колплат.

Тура чыга басканда.
Туратан жери — туалет.
Таныш омок кыстарга
Таштаганы — комплимент.

Мещан укту кыстардын
Меезин туткан Каракай.
Көрүп ого ийгенде,
Көс тайкылар Каракай.

Жабыс турган кижиге
Жалынгайын не, Каракай?
Жаан элбек жүрүмге
Жарагайын не, Каракай?..

1957 j.

КЫСКА ТУШТАШ

Ол эжиктен меге
Удура алтаган...
Түби жок чанкыр
Көзинен чочыгам.
Кенейте меге
Ыраак Алтайдын
Тенеризи, көпөгөш
Көлдөри көрүнгөн.
«Эзендер» — деген
Өткүн үнинен
Төрөл суулардын
Кожоны угулган.
Ойногон онын
Жиит төжинен
Төрөл туулардын
Чечеги жытанган.
Төжимнен тудунып,
Эзирик кижидий,
Жайкана бергем
Жабызак эжикте.
Жалбышту сөзимди,
Жажытту күчимди
Айдып болбогом
Унчукпас көөркийге...

1957 j.

СЛЕРГЕ

Колдорум сугар жер таппай, мен
Алдыгарда тургам, тотко карарган.
Салдый кеен пол алдымда эңилген.
Мен эби жогымды кенете сезингем...
Же эби жок эки бу колымла
Аң төжине адарын билерим.
Алаа бойым атка ла минзем,
Чөллө салкындый, уча берерим.

Слердин кару эрке суракка
Тунгак үнимле каруузын јандыргам.
Шүлүзиннин колындый, јымжак колоорды
Шүүнбей де, мен изигенче туткам.
Эби јок — мен эрке јүрүмде.
Анчыдый өнөлөп, арсландый көрөдим.
Је слердин тымык,
Табыш јок јүрүмге,
Туулардан көчкөдий,
Күркүреп киредим...

1956 j.

КЫШКЫ ЭНИР

Тышкары кар,
Тышкары куйун...
Нени сезип,
Јоткон кыйгырат?
Керсү, тымык
Көзиннен, үүрем,
Өткөн јүрүмис
Ончозы көрүнөт...
Сен кенейте
Нени санандын,
Кандый санаа көксинде?
Тын арыдын эмеш пе?
Тышкары кар,
Тышкары куйун...
Көп ырысты
Кожо көргөнис,
Көп јолдорды
Кожо өткөнис...
Тын арыдын эмеш пе?
Тышкары кар,
Тышкары куйун...
Тышкары кар,

Тышкары кар...
Нени сезип,
Лоткон кыйгырат?
Керсү тымык
Көзиннен үүрем,
Келетен жүрүмис
Ончозы көрүнөт...

1956 j.

Кайадан чорлогон
Кара суучактый,
Сүүжим ару сеге...
Je кышкы күнде
Соок салкынды
Сөстөрүн не керек меге?
Кату тоштый
Сөзине жүрегим
Калтырап тонды, канайдар?
Jүрекке салган
Соок сөстөрүн
Чыдажып болбос...
Кайылар.

1953 j.

МЕН — КИЖИ

Кайыр туулардан
Jүрүмге келгем...
Телекей жаражын
Көзнөктөн көрбөгөм.
Кичинек жүрүмин
Көксиме тапчы,
Кунугып жадым, —
Мен — кижин.
Жапсык, эрке
Сөс билбезим.

Соок тууларда
Жүрүмим өткүргөм.
Тапчы жүрүмле
Таныш эмезим —
Элбек чөлдөр
Мени өскүргөн!
Адалар арттырган
Салданы ээчиде
Ырыска келгем
Кыранын жолыла.
ТАПЧЫ жүрүмин
Межикке түней,
Кунугып жадым —
Мен —кижи!..

1957 j.

ТУМАН

Капчылдар оны корылап,
Карагуй түнде койдонгон...
Суулар оны эркелеп,
Кожондоп, түниле жайкаган.

Ыжык, жылу капчалда
Туманга жылу, тым болгон.
Ээн жалаңды, салкынды
Эрке туман билбеген...

Же эртен тура капчалга
Экпиндү салкын табарды.
Жажык, жеңил туманды
Жаланга айдап апарды.

Күски кеен жаланга
Күүнзебей, туман жайылды.
Күн чогына чыдашпай,
Күчи жетпей кайылды...

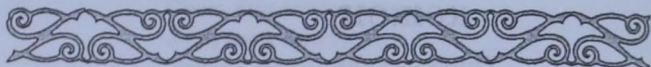
1956 j.

КОЖОН

Унчукпас улу
Тайгалар мойнына
Кожоным оролып,
Жоголып каладын...
Ўч ўйелү
Мөнкүге удур
Торгулып, ойто
Каруузын укпайдын.
Ўч ўйелү
Кажайган мөнкүлер
Жүректү эмес
Каруузын берерге,
Ўйеге мактаткан
Кеен чечектер
Кижиге эмес
Канат берерге...

1956 ж.

РОМАНСТАР

КАРЛАГАШ

Кайчы кара канатту
Карлагажым кайда не?
Кажатта уйан чек куру,
Кажы Алтайга бардын не?

Көпөгөш жас келгенде,
Көзнөгиме келетен.
Кородоп мен жүргемде,
Кожондоп меге беретен.

Карлагажым, карлагаш,
Качан ойто келерин?
Карлагажым, карлагаш,
Кожондоп качан келерин?

1957 j.

КҮН КЕЛДИ

Күн келди деп чечегим,
Күнди ээчий не көрөдин?
Көзи чокту чечегим,
Көзиме не көрбөйдин?

Бадышты сен ајыктап,
Бажынды не јайкадын?
Салымынды сананып,
Салкынга не јалындын?

Күн келди деп чечегим,
Күн чыгарын саказын.
Күүни жарык чечегим,
Күнчыгышка бурылган!

1957 j.

СЕН КЕМ?

Мен билерим: сен мында,
Сен кайда да жанымда.
Je көстөрин меге көрүнбейт,
Сөстөрин меге угулбайт.

Мен билерим: сен омок,
Көп улуска сен — јозок.
Je адынды мен билбезим,
Адынды мен билбезим.

Байла, мени билерин.
Качан бирде келерин.
Көрүнзен, — сен санаамда,
Көрүнзен, — сен санаамда.

Мен билерим сен мында
Сен кайда да жанымда
Je көстөрин меге көрүнбейт,
Сөстөрин меге угулбайт.

1957 j.

АДЫН КЕМ?

Адын сенин кем, бала?
Айтсаң меге тыдынбай.
Кемзинбе, ай коптобос —
Керек беди тындагай.

Тура түжүп, уйалба,
Туулар көрбөс — туманда.

Колымнанг тудуп, коркыба,
Кобылар укпас — уйкуда.

Адын, балам, кем эди?
Адазан, көөркий, угарга.
Аданнын сөөги не эди?
Айдып берзент, билерге.

Сууларды көп кечерге —
Сурагымды тындазан.
Аймаганча жүрерге
Адын керек — адазан!

Тура түжүп, уйалба,
Туулар көрбөс — туманда.
Коп эрмектен коркыба,
Кобылар укпас — уйкуда...
1957 j.

Жаражай кыстын алдына,
Яш баладый, жайнагам.
Жажыл шалга оронып,
Жаражай менен ыраган.

Жашту күнде, айлымда
Жаныскан мен отургам...
Жаскы салкын алдымда,
Яш баладый, ойногон.

Эрте келген карлагаш
Эжигимде каткырган.
Узун түшке кожондоп,
Уйазын тартып, жыргаган...

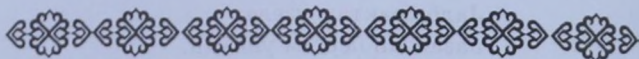
Жалбырактан үзеле,
Жазып бергем уйазын.
Жакшынак кушты көрөлө,
Жаш баладый, ыйлагам!..
1957 ж.

Кара көстү кыс болгон —
Кажы Алтайда билбезим.
Кандый жакшы ой болгон!
Кайра келип болбозым.

Кеен жүрүмнүн кечүзүн
Кечип эмди болбозым.
Кей туштагы көөркийек
Келин болуп ол калган.

Айры-тейри жолымла
Айланатан мен турум.
Аймап калтан алтайга
Атанатан мен турум...

ПОЭМАЛАР

ТУБА

ТУБАНЫҢ ЖҮРҮМИ

(Башталганы)

Кечире түшкен өзөктө
Кеен жаткан Улалу.
Керектү сеге келгенде,
Кереги жок Улалу.

Кереги жок келгенде,
Керектү сен, Улалу.
Уурданып жүрген улуска
Уйа болгон Улалу.

Аракычы улустын
Адазы болгон Улалу.
Эпчил, жаман улустын
Энези болгон Улалу.

Том-Туранын жаандары
Токтойтон жери Улалу,
Жаш-Туранын жаандары
Жадатан жери Улалу.

Жүзүн укту улустын
Жүретен жери Улалу.
Жүрүми кату улуска
Жүреги жок Улалу.

Крестке түшкен алтайлар
Кеден сары чамчалу.
Жайым омок тубалар
Жаргак боро шалмарлу.

Серкпези шыңырап,
Сек сураган Улалу.
Канча жүзүн калыкка
Калан салган Улалу.

Отура бого түжеле.
Озогы өйди көрөли.
Шүүй тартып, жүрүмди
Шүүнип бого көрөли...

ТУБА БАЗАРДА

1-кы БАЖАЛЫК

Ээрлери чыкырап,
Тондоры кылырап,
Тубалар түжет
Күскиде тайгадан.
Кере түжине
Базарда калырап,
Кузук садып, —
Жаан ыргалда.
Омок то болзо,
Олор ончозы
Кожойымдарга төлүлү.
Жайзан сакыйт
Олордын тапканын.
Же ондый да болзо,
Олор күндүүлү.
Абразынын алдына
Конгылап алала,
Таннан ала

Табышту садыжат:
«Кудайдын берген
Баштапкы ажын
Амзагар!» — деп,
Күндүүлү айдыжат.
Оройтып калган
Кезик тубалар
Кыйын-тейин
Мендештү келгилейт.
Алаатып билбес
Акту тубалар
Арыган аттарын
Түрген чечкилейт.
Базардын эски
Чедени улусты
Чырмайып, тудуп,
Чыдашпай тызырайт.
Арбуз... кузук...
Эзирик кыйгылар...
Чурана ойноп,
Сопоктор жызырайт.
Кайда да шилден
Бөк чачылат,
Кажык ойноп,
Улустар маргыжат...
Чочконун балазы
Оптолып чынырат,
Абайдын койлоры
Алаатып, мааражат.
Чаанага, салкынга,
Көрмөстий, карарган
Сары Туба
Улустын учында.
Толтонок тоодон
Артпас дегендий,
Кузук садат —
Сыр кыйгыда.

Эки өдүги майчыкту,
Je түлкү бөрүк житкеде.
Жаргак тоны табышту,
Je эки колы мыкында.

Уурчылар кылчыр Тубаны
Кетежип, жаан санаада:
Акчалу, күрен тас баштык
Канайдарын — койнында.

Карануй жаар кычырзан,
Канайдарын — ол барбас.
Коркыдып та айрызан,
Ол неден де айабас.

Эки өдүги майчыкту,
Je түлкү бөрүк житкеде.
Жаргак тоны табышту,
Je эки колы — мыкында!

Иштеп алган акчазын
Энирде чотоп баштады.
Укту байдын төлүзин
Сол жаны жаар таштады.

Којойымнын акчазын
Он жаны жаар ташады.
Анда кам... жайзан... 5 балазы...
Тоолоп болбой,
Туба булгалды.

Ўлей, ўлей келерде,
Бойы чек куру калды.
Онон ончозына түкүреле,
«Сыралапка» кире конды...

ТУБА “СЫРАЛАПТА”

2-чи БАЖАЛЫК

Мында сыра. Солундар.
Мында кажы ла — каан.
Кузугын саткан тубалар
Аракыдап јат — табыш јаан.

Соокко тонгон Тубага
Кем де сыра туттурды.
Каткы-кожон ажыра
Төрдөн кем де кыйгырды.

«Аланзып, күлүк, сананба.
Тышкары соок, тышкары јут.
Најылардан уйалба,
Ич сыраны, түрген тут!..»

Кей Тубанын кејири
Кенейте изип, кычыды.
Койнындагы баштыгын
Кодорып, столго таштады:

«Кижн — алтын, акча — чаазын,
Эй,
Јоктуга јол беригер!
Алдамыш Туба акчазын
Кысканбай јат — ичигер!

Акча јок деп сананба,
Тобого көп тайгада.
Ўйин санап, кунукпа,
Келиндер көп базарда!

Улалунын балкажы
Ылтармыштан өдөр бө?
Кей Тубанын балазы
Торолоштон өлөр бө?

Эликтин мойнын не кезер?
Эки кырлу ок кезер.
Эрдин мойнын кем кезер?
Эрик жокто жан кезер.

База ичелик... жайканба.
Мен акчамга ээ бойым.
Өдүгим көрүп, кайкаба,
Коркыбай ич, мен — коjoyым!

Камга акча не керек?..
Кара торбок бар эмей..
Эйим, эйим, эй-эйим,
Тас баштыгым бар эмей!..

Бис де жайзан, бис те бай —
Бис де жыргап билерис.
Жыргап, жыргап ол албай,
Жылыйып калатан эмейис...»

Мында жайым «сыралап»,
Мында кажызы ла — каан.
Канчазын жүрер сыралап?
Ич кунукпай, кайракан!

Кижиге — алтын, акча — чаазын,
Жоктуга жол беригер!
Алдамыш Туба акчазын
Кысканбай жат — ичигер!..

Ой, Улалу, Улалу,
Эбире Туба төлүлү.
Түн карануй, жанмырлу.
Канайдар?
Баштык куру.
Баштан бийик төлүлү,
Тубадан акча баалу.
Ой, Улалу, Улалу,
Жанын кату, сен улу.
Жамылулар бек жанду,
Алгас Туба түрмеде.
Түн карануй, жанмырлу,
Үч каруулчык эжикте!
Ой, Улалу, Улалу,
Айдып бер,
Кем буруулу.
Канчазын жүрер шыралап?..
Каруузын берзен,
Сен — улу.
Кошойым байлар, жайзандар
Тубадан ончозы алышту.
Ой, Улалу, Улалу,
Эзирик Туба
Коркышту...

ТҮРМЕ

3-чи БАЖАЛЫК

Түрме...
Өндөйгөн онын кебери
Карарып калган турат.
Тымык... тымык...
Тымыкты

Унчукпас түрме
Каруулдайт.
Уйкузы калын
Улалу унчукпайт.
Сирейе каткан
Каруулчык унчукпайт.
Ээчижип алган
«Кабактар» унчукпайт,
Ончозы тымык —
Не де угулбайт,
Ончозы тымык — не де угулбайт,
Чубашкан туралар
Түрменин алдында
Тербезен ошкош
Жантыйган тургылайт.
Жарганаттар чирик
Стенелер жанында
Жабуга согулып,
Талырап учкылайт.
Карарган түрменин
Ары жанынан
Кармаданып, жүк ле
Ай чыгат...
Карыган түрме
Изүге терлеп,
Көлөткөзин таштап,
Улалуны бүркейт.
Изү түнге
Чирик туралар
Тумчаланып калгандый,
Табыш угулбайт.
Качан да ойгонбос
Эбире тайгалар
Серүүн салкынды
Бери божотпойт.
Түн изү!..

Суузаган теректер
Эски чирик
Чеденге жөлөнөт.
Межиктий, тапчы
Карануй оромдо
Кенейте эзирик
Кыйгы чөйилет.
Карануйдан чыккан
Улустын «сүнези»
Суузынын ичерге
«Кабакка» киргилейт.
Садынып жүргөн
Кадыттар, кебери
Көлөткө болуп,
Оромдо элбендейт...
«Кабактын» эжиги
Кайра ташталат,
Алтай ла орус
Мында бадышпайт.
Жаныс аякта
Сыразын омор
Кан жогынан
Ичпей тургылайт.
Каруулчык сыгырты,
Курч бычактый,
Түнди кезип,
Түрмени ойгозот.
Ойгонып келген
Жеке түрменин
Сокур оозы
Кыжырап ачылат.
Бүдүн кижини
Ажырып ийеле,
Оозы кыжырап,
Ойто жабылат.
Жиген улустын

Сөөктөрүн көмүп,
Жемин сакып,
Катап ла уйуктайт.
Ончозы жоголып,
Катап ла тымыйт.
Ончозы тымык.
Не де угулбайт,
Тымык... тымык...
Тымыкты
Унчукпас түрме
Каруулдайт...

ТУБА ТҮРМЕДЕ

4-чи БАЖАЛЫК

Алдамыш Туба түрмеде
Амырап жат сегис ай.
Мында калаш, суу, пюре...
Не кунугар, жатпай?

Каталажка кааза айылдан
Канайтса да, чек жылу.
Кайракан Туба нарада
Уйуктап жат макалу.

Эртен тура турганда,
Эмеш суп экелгилейт.
Карануй катап киргенде,
Калашту суу бергилейт.

Жажында жазап калашты
Жаңыс мында амзады.
«Жамылулар да айдаза,
Жададым...» — деп сананды.

Түрменин кеден бушлады
Түлебези макалу.
Санар эки башмагы
Сан башка жылу!

Түрени кей тубанын
Түрмеден чыгар күүни жок,
Кошойымнын төлүзин
Эмдиге төлөөр күүни жок.

Жыдыган майчык өдүгин
Лырта тееп, таштады.
Жайымга вообще түкүрип,
Жаны жүрүм баштады.

Улалуга күүк этти.
Узун түндөр ырады.
Күндөр ээчий күн өтти.
Күлүк Туба кунукты.

Элбек, жайым тайгалар
Эске кирди кенейте.
Энирлер сайын кожондоп,
Эрикти Туба түрмеде.

Түрген ару суулардын
Кожоны ыраак угулат.
Кожо андаган уулдардын
Комузы оны кычырат.

Уйуктаарга жатканда,
Ўстинде мөштөр шуулажат.
Тымык, жылу одуда
Кайчынын ўни угулат.

Топшуурдын койу кожонун
Чибилер тындап, үргүлейт
Тайганын калын булуды
Амыраарга түшкилейт.

Тенериде жылдыстар,
Тийин чылап, учкылайт.
Тобоголу мөш агаштар
Торт кунугып тургылайт.

Тымык-тымык тайгага
Өңөлөп, уйку келет.
Өчүп брааткан одуга
Унчукпас кайчы келет.

Өчүп брааткан одуга
Арыган кайчы жедет...
Торолоп калган Тубага
Торсокту колын берет.

Жүрүми кату кайчынын
Жүреги элбек — тайгадый.
Күүлеген омок сөзинин
Шүүлтези бийик — жылдыстый.

Жолдоры көп кожончы
Жоктулардын алдында.
Кожончынын күч жолы
Жаныс та болзо — жайымда!

Күнүн сайын кунугып,
Күлүк Туба кожондойт,
Телекей каруу жандырбайт,
Тенкейген түрме унчукпайт.

Жок, кунукчыл түрмеде,
Жайымга күч келерге!
Темир башту уур түрме
Телекейдин төжинде...

ТУБА ЖАЙЫМДА

5-чи БАЖАЛЫК

Түрменин срогы божоды,
Түрени Туба каткыда.
Түлкү бөрүк житкеде,
Өдүги жок — жайымда.
Кошойымнын төлүзүн
Колына берер акча жок,
Жолы узак тайгага
Жойу барар арга жок.
Узун күнге баскындап,
Улалуны кериди.
Уй кабырар шүүлтеден
Учында Туба чөкөди.
Туйуктанып турала,
Туба туруп сананды.
Коркыбас кебин тартынып,
Кошойымга бурылды.
Толуктагы кудайга
Сөзүн берип, чертенди.
Кошойымнын чодына
Кол саларга жайнады:
«Төнөрөктин кузугун
Түгезе экелип берерим,
Үйеликтин киштерин
Үйине сыйга берерим...»
Кошойымнын үйине
Каранынан имдеди.
Тайгага катап чыгарга,
Таары сурап жайнады.

Колы капкыр койойым
Колын жагып арбанды:
«Большевик» яду танмалар
Бозогоммон кирбезин!»
Алдамыш Туба санаада,
Айдар онын сөзи жок.
«Большевик» деген кандый сөс?
Учурын билер арга жок.
Улалуда табыш көп,
Учуры онын незинде?
Кызылдар, актар кыйышта,
Чын омордын кемизинде?
Кайнап жаткан албаты,
Кажызынан угарын?
Тайгага катап чыгарга
Таарыны кемнен аларын?
Кожо андаган оруска
Конорго Туба бурылды.
Тоозы жок балдарын
Тоолоп болбой, кайкады.
Түрмеден тапкан калажын
Түгезе Туба үледи.
Найызынын ажынан
Амзап, Туба сурады:
«Учуры жаан табыш бар,
Уксан найым, Иванак,
Улалуда улустын
Нези кызыл, нези ак?»
«Кайнап жаткан албаты
Кажызынан угарын..
Туйка жылган табышты
Тургуза кемнен угарын?
Таап болбодым учурын,
Тарынбазан, нөкөрим.
... Тайгага андап баратан
Таарыны мен берерим».

Эки најы отурып,
Эрмек сөзин угушты.
Эзенде келер күскиде
Экү андаарга жөптөшти.
Эзендежип алала,
Эки эдегин кыстанды.
Сыралаптын жанынан
Сыр кожонло атанды.
Анча-мынча барала,
Аланзып, Туба токтоды.
Айылына омок келерге,
Айланып, ойто бурылды.
«База бирди ичеле,
Базадым...» — деп сананды.
Сыраңай түрген жанарга,
«Сыралапка» бурылды...

ТУБАНЫҢ ПРИСТАВЛА СОГУШКАНЫ

6-чы БАЖАЛЫК

«Сыралаптын» ичинде
Сыр бийеде улустар.
Сыралу бочко жанында
Сыксылышкан орустар.

Ийдишкенле ийдижип,
Ичкери Туба жүткиди.
Сыкык көстү келинге
«Сыра бер...» — деп имдеди.

«Очереди жок!..» — дежип,
Ончозы бого түймеди,
Пристав болгон кижини,
Бир кижидий, кычырды.

Погондоры јалтырап,
Полицейский көрүнди.
Борбуй чылап, тестендеп,
Бозогодон кыйгырды:

«Өскө укту сен самтар,
Өлөрин меге, бар ары!»
Кызыл көстү жыдымар
Кыйгырып ийди: «Дикари!»

Јалтанбас Туба турала,
Јаман сөслө арбанды.
Јаргак тонын суурала,
Јантык столго таштады.

Чала эзирик эр Туба
Чалчый берди турала.
Чамчазын тегин јыртпаска,
Чачып ийди, суурала.

Сары корон приставла
Салыжа берди эр Туба.
Сагалынан тудала,
Салбай турат, эх, Туба!

Јудурукла согужып,
Јуук јерден түртүшти.
Тилдериле адыжып,
Тизезиле тебишти.

Јудуруктар кычылдап,
Јулдажа берди: ой, ой, ой!
Тептирип алган эмеген
Тескинип турды: «Јодомой!..»

«Сыралаптын» ичинде
Сыгыт-калак тыныды.
Сырайышкан столдоры
Сынгылап бого жыгылды.

«Кайран сырам!» — кыйгылар
Канча жерден угулды,
Эбире турган улустар
Экилезин курчады.

Эптей-жөмөй тудала,
Эжиктен ийде салдылар.
Баатыр пристав ла Туба
Балкашка келип түштилер.
Туба жерден турала,
Тумчугын сыймап шиндеди,
Жаан-жааштын алдына
Жаан согуш башталды.
«Дикарь укту кижиден
Жин агар деп сананба,
Жокту кизи Тубанан
Жол алар деп бодобо!
Өскө укту албаты
Өч албас деп иженбе.
Түлтүндебе тегине –
Түкүрейин түрмене!..»
Баатырлар чылап, ыражып,
База катап кабышты.
Жаргак шалмар жызырап,
Тарылгалар төгүлди!..
Полицейдин тумчугу,
Помидордый, кып-кызыл.
Эр Тубанын арказы,
Ээн аркадый, көк-жажыл.
Балкаша сыңар өдүги
Бадалып калган – табылбас.

Тере штананан алгагы,
Тенеридий, көк айас!..
Өдүктин чуузы сүүртелип,
Өлгөнчө Туба согужат.
Чачактары жайылып,
Чак чыкканча, туружат.
Тестек пристав тескинип,
Тегелеерге умзанат.
Же ылтармышка илинип,
Ыкчап, жерге жыгылат.
Жерге жеткен үлдүзи
Жылыйып калган – балкашта,
Жендирткен пристав ойдыкта,
Женүчи Туба кыйгыда:
«Дикарь укту кижиден
Жин агар деп моконбо!
Жокту кизи Тубадан
Жол алар деп бодобо!»
Калганчы майчык өдүгин
Кармай алып уштыды,
Божоп калган өдүкле
Полицейди сабады.
Улдап-улдап турала,
Учында Туба арыды.
Улустар жуулып келгенче,
Улалудан ырады...

Аза берген эр Туба
Айылы-журтын көстөди.
Жаргак штаны кылырап,
Жаландарла алтады.
Улалуда табыштын
Учурын Туба сеспеди.
Амыр айлын сананып,
Алтайына ууланды.

Туулардан чагал кайындар
Тубаны уткып көргилейт.
Тайгадан түшкен суучактар
Тубага ийде бергилейт.
Коолодо Туба кожондоп,
Кобыларла кериди.
Терен тынып, тууларын
Токтой түжүп, аярды.
Көбүги ак сууларын,
Көнкөрө түжүп, амзады,
Көк өлөңгө керилип,
Алтайын көрүп, каткырды.
Жаскы суулар кожондоп,
Жаландарла мантажат.
Сайдыстын суузы айланып,
Жарадынан ажынат.
Сайдыстын суузы чакпынду –
Сайламалу кечү жок.
Сайдыстын суузы табышту –
Кечер керек, арга жок.
Туйуктанып турганча,
Тубага сүмө табылды.
Жаратка штанын чечеле,
Жаскы кейле толтырды.
Ол жанында жаратты
Он көзиле кемјиди.
Оок-тобыр немезин
Оозына сугуп тиштенди.
Жаргак штанын минеле,
Жараттан Туба калыды.
Турган изи бар болды,
Барган изи жок болды...

ЖАЙЗАН

7-чи БАЖАЛЫК

«Кайыш кату, эт жымжак...»

(Кен сөс)

Жаан, элбек јаланга
Јаткан улус јуулышты.
Јайзанды сакып, албаты
Байтал сойып, кайнатты.
Тайгада улустын кудайы
Табы јайзан удады.
Тепшидеги изү эттин
Тери кургап сооды.
Оок балдар кыйгырды,
Опту ийттер үрүшти.
Аркадагы кобыдан
Атту улус көрүнди.
Тай боронын үстинде
Табы-јайзан клеетти.
Кара килин тонына
Кара албаты мүргүди.
Алты үйелү чакыга
Адын улус буулады.
Келиндер коштой тургылап,
Кеен кожонло уткыды.
Колтыкчылар согулып,
Колтуктап, оны түжирди..
Кееркемјилү кебиске
Келип, Табы отурды.
Јыргалга келген кижидий,
Јымжак үндү отурды.
Кожондоп берген чөөчөйди
Колына алып. каткырды.
Тегерик јүстү күлүкке
Тескери көрүп, имдеди.
Темичи өрө турала,

Темир үнле баштады:
«Сары Какша өзөктө
Сары Туба табылган.
Жайзан-бийдин колына
Калан бербес жан тапкан...
Улалуга барала,
Узун кышка келбеген.
Элдин-жоннын жаанына
Эмдиге калан бербеген.
Алтайдын тапкан акчазын
Аракыдап салган деп айдыжат,
Кызылдарга кирзин деп,
«Кычырулу» деп табыжат...
Алдамыш кей күлүктин
Арка белин ачыгар,
Тал чыбыктан үзеле,
Талдыра ийтти сабагар!»
Туруп келген Тубага
Сөс айдарга бербеди.
Алты-жети колтыкчы
Аралап оны курчады.
Темичилер Тубаны
Тегелеп, жерге жыктылар.
Эки колын күлийле,
Эбире туруп ийдилер.
Жаргак штанын суурала,
Жалмажын сыймап ийдилер.
Тал чыбыкты жибидип,
Табыга кайа көрдилер.
Табы-жайзан талтайып,
Табыланып сананды.
Танаркак байлар таңкылап,
Табыжы жок отурды.
Акчазы жок Тубага
Алтын чыбык бердилер.
Жерине келбей качкан деп,

Јети чыбык коштылар.
Јаш өлөндү жастанып,
Јатпай кайтты эр Туба.
Јаланда јуулган улуска
Јакып турды эм тура:
«Тал чыбыктан јыгылзам,
Таштабагар үйимди.
Беш уулдарым өлгөнчө,
Бербегер ийтке уйымды!..
Јетен чыбыктан өлбөзөм,
Јерден өрө турарым.
Бий күлүкке удура
Бир сүмени табарым.
Тал чыбыктан талбазам,
Табыга кул болбозым,
Јерден ойто турарым,
Јенингнен сени тударым!
О-ый!..
Јаш-Турага једеле,
Јамылуга айдарым.
Јеерен уйым береле,
Јеек танманы базарым!..»
Тилин туура тиштенип,
Тизезиле тебинди.
Темичинин чыбыгын
Тенериден сакиды.
Тенек кара темичи
Терлегенче сабады.
Көнкөрө јаткан Тубадан
Көп калакты укпады.
Темичинин колынан
Темир болуп калгандый.
Корон тиштү чыбыктан
Корголјын болуп калгандый!
Јетен чыбык божоды,
Јерден турды эр Туба.

Жаан жайзаннын алдына
Жалынып жада түшпеди.
Тере штанын тудала,
Тескери көрүп кийинди,
Жаргак тонын алала,
Жанында улуска түкүрди.
Колтыкчынын кангазын
Кодоро тепти оозынан.
Жалмаш-белин тудунып,
Жаба басты жайзанга.
Темичини тебеле,
Тескери келип отурды.
Табыга жетпей жүреле,
Таралжып, жерге жыгылды.
Нени аларын – не де жок,
Тубага нени айдарын?
Туда берзе – тумчук жок,
Тубадан нени аларын?!

КАМ

8-чи БАЖАЛЫК

Ай карадан алдырбас
Алдамыш Туба жыгылды.
Ары-бери бурылбас —
Алты конок оорыды.
Кайран үйи калактап,
Кам бедиреп жүгүрди,
Кей тубаны көрөргө,
Келер кижичыкпады.
Сары Туба санаа жок.
Сала берзе, не болор?
Алдамыш Туба жыгылза,
Айыл-журтла не болор?
Айры-тейри калактап,

Айылдарды кериди.
Калтырууш камга жалынып,
Кайра келип, сурады:
«Калак-кокый, өрөкөн,
Карап келип көрзөгөр!
Билинбес јаткан кижиге
Бир болушты берзегер».
Калтырууш кам кўлине
Шыйт этире түкүрди.
Суйук саалын сыйманып,
Сурагына унчукты:
«Түбектү танма тирүде
Түнүриме чүштеген...
Эзирик тушта жүреле,
Эжигиме түкүрген».
«Калак-кокый, өрөкөн,
Канайдайын мен, кудаи?
Канай-канай јазылза,
Кара койыс бар эмей».
Ачынган кам арбанып,
Адын ээртеп, шыйдынды.
Туйуксынып жүреле,
Тубаны јазарга атанды,
Айылдаш јаткан улустар
Айылга кирип јуулышты
Калтырууш кам шыйманып,
Түнүрин отко изитти.
Јаан узак болбоды,
Јарык отты өчүрди,
Тубанын эткен кинчегин
Тура түжүп, тоолоды.
Айры-тейри кыйгырып,
«Алыс јерге атанды»,
Буулаган манјагы шылырап,

Бу Алтайдын ырады.
«Көрмөстөрин» сүрүжип,
Көнөктөргө согулды.
Турунга келип базала,
Тубаны жыга төжөнди.
Кыжырантып жаткан Тубанын
Кыртыжы тудуп кайнады.
Отто жаткан турунды
Онтоп-сыктап тудунды.
Опту камнын жалмажын
Оодо сокты турунла.
Чыйрак майчык јодозын
Сый согорго јастады.
Кынырууш кам калактап,
«Көрмөстөр кату...» — деп айтты.
Јалмажын јонго көргүзип,
«Јаңыс кой керек», — деп айтты.
Тос айылга чыгала,
Тоолонуп түшти үстинен.
Түнүрин јара соголо,
Түкүрип јерге отурды.
Төжөктө Туба ондонып,
Төжин ачып онтоды.
Тескинген камга бурылып,
Тескери көрүп, унчукты:
«Торбок чылап, тонжылап,
Тобырагын силкибе.
Маңјагына илинип,
Маалкадып, меге иженбе.
Тегин јерге тескинбе,
Тенериге јетпезин.
Түнүринле бийелеп,
Түнөйле неме албазын...»
Калтырууш кам айланып,

Казанга келип согулды.
Тубанын айткан эрмегин
Тура түжүп, тындады.
Айры-тейри кыйгырып,
«Алыс жерге» атанды.
Булаган манжагы шылырап,
Бу Алтайдын ырады.
Кемирчектү кара кой
Келишпезин ондоды.
«Кей Тубанын сүнези
Келбеске туру...» — деп айтты.
Кудай жок Тубанын
Кургайтаны жок туру.
Ыразы жаман тагманын
Ырыйтаны бу туру...»
Алтан жүзүн айткылап,
Айлына кам ууланды,
Келиндердин алдына
«Келбезим!» — деп чертенди.
Өлөн-чөплө эмденип,
Өлбөй, Туба ондолды.
Өчөшкөн чылап, төжөктөн
Өрө туруп, жазылды.
Алыс жердин Эрлиги
Алдамыш Тубаны албады.
Кудай жок Тубанын
Кургап өлөри жок болды.
Кыйын жаткан Тубанын
Кызарып агар каны жок.
Кыстаткан эр Тубанын
Кыйылып өлөр тыны жок!..

ТАЙГАДА

9-чы БАЖАЛЫК

Алтайда күс...
Ай алтын.
Түрген суулар — ак мөңүн.
Алтайга удабас кыш келер.
Тууларга удабас
Кар түжер.
Алтайга удабас
Кыш келер!
Аң-куштарда
Амыр жок...
Артыктап азыкты сугарга
Артык чирик агаш жок.
Кажы ла көндөй агашта
Кышкы азык толтыра.
Тайганын ажы быжыл бай,
Тийиндер тойу ыргалда.
Жамылу жалку айулар
Жадып удабас уйуктаар.
Тайганы таштап кушкаштар
Түштүктү көстөп атанар.
Казылганнын төзинде
Күртүктөр, чайлар бийелейт.
Тондок мөшти токтоптоп,
Томуртка тойу иштенет.
Бышкан өлөннин үренин
Көрүктөр амзап көргилейт.
Алтын бүрлө уйазын
Чымалы жамап жүгүрөт.
Ончозы ток тайгада,
Кузук, жиилек толтыра.
Жаңыс ла кайыр таштарда
Тойынбас тарал кыйгырат...

Кыш келип јат...
Кыш келип јат!..
Орой бүрлер
Мендештү жүгүрет.
Кыш келип јат...
Кыш келип јат!..
Тайгалар удабас
Карла бүркелер.
Түндүктин койчыдый,
Түрген салкыны
Буурыл койлордый,
Булудын экелер.
Баштапкы кар
Уур айланып,
Чибиге, мөшкө
Келип илинер.
Шүлүзин ошкош
Табыш јок анчылар
Тайгага өнгөлөп,
Чаналу келер.
Ыжык тондорлу
Мөштөрдин төзинде
Ыш јайылып,
Чөрчөктөр чөйилер.
Кыш келип јат...
Кыш келип јат!..
Турналар мендеп,
Түштүкке ууланат.
Кыш келип јат...
Кыш келип јат!..
Ыраак јолдорго
Куштар шыйдынат.
Күски түндерде
Күрен тайгада
Кажы ла агаштын
Түжи јилбилү.

Чибилер өткүре
Коштой отурган
Айдын жүзине
Көрөргө сүүнчилү!
Оттордын чанкыр
Көпөгөш ыштары
Санаанды тымык
Тууларга апарар.
Бийик, жаркынду
Жылдыстар тоозына
Одуннан барган
Чедирген козулар.
Жадыкты жастанып,
Жымжак жениске
Жадала, тандакты
Уткыырга макалу.
Үйелик мөштөрдин
Озогы чөрчөгин
Уйку өткүре
Угарга жилбилү!..
Эртен тура.
Тымык... тымык...
Көлдөр жадат
Ыраакта... ыраакта...
Кенейте тымык
Тууларды ойгозып,
Аң кыйгырат
Узада... Узада...
Ыраак жерлердин
Серүүн салкыны
Ыраак жерлердин
Жыдын экелер.
Чыйрак, женил
Булутка минеле,
Кайып чыгарга
Жүрегин согулар!

Элбек канадын
Жайа тудала,
Эл айаска
Кайып чыгарын.
Эне Алтайдын
Жаражын көрөрүн,
Эрчимдү суулардын
Кожонун угарын.
Женил канадын
Жерге тартылар,
Жердин төжине
Келип түжерин.
Жүрегин женилип,
Жүзин каткыар.
Жүрүмди катап
Жаньдан билерин.
Кажы ла өлөңнин
Женил тыныжын
Көксинге тартынып,
Кайа көрөрүн...
Кандый да жүрүмнин
Элбегин сезерин,
Тепсеткен жердин
Баазын билерин...

ТУБАНЫН ЖАНГАНЫ

10-чы БАЖАЛЫК

Сары Туба тайгадан
Сайгаладып түш келди.
Айыл-журтын эбире
Айлана согуп, токтоды.
Сайлап алган кузугын
Сары бееле жетирди.
Албаты-жонго кайкалга

Айунын балазын экелди.
Туудан түшкен кижидеп,
Тубаны јон уткыды.
Алган үйи, балдары
Адын түрген буулады.
Айунын балазын көргилеп,
Алан туруп, кайкашты:
«Энези кайда мынын?» — деп,
Эбире улус сурашты,
Каруузын бачым јандырбай,
Канзазын Туба чукуды.
Кату кебин тартынып,
Кайа көрүп, унчукты:
«Бала айунын адазын
Бакпырлап салгам»... — деп айтты.
Адынан түшпей, улуска
«Јайзанды келзин» — деп јакыды.
Табы јайзаннын үйине
«Таарын тут!» — деп адылды.
Терелерин јайзанга,
Тербезенге бергендий, таштады.
Калтырууш камга төлүзин
Кара кишле төлөди.
Албаты Тубаны колтыктап,
Адынан эмди түжүрди.
Эликтин эдин кайнадып,
Эбире јонды кычырды.
Кожо андаган орусла
Коштой туулакка отурды.
Ийнегинин сүдиле
Иванакты эзиртти.
Иргезинен ийт ичти,
Улазынан уй ичти.
Јаан эзирик Иванак
«Јанадым» — деп мойношты.
Јаткан јонло айрылып,

Улалуга атанды.
Эзенде келер кўскиде
Экў андаарга јөптөшти.
Энир кирип койылды,
Эки најы айрылышты.
«Түбектү ойдин алдына
Түшпей жүрүп, ойто кел.
Тайгага кўзиле андаарга
Таарыны јакшы көп экел...»
Кара тайдын тибиртти
Карануйда јоголды.
Карыгып Туба турала,
Кайра айылына бурылды.
Төрдөги балдарына
Төжөккө коштой отурды,
Уур үшкүрип, учында
Уулдарына унчукты:
«Ойлөр кату, күндер күч...
Өзөристи кем билер?
Өзөк јерден качатан
Ой келиптир, көөркийлер...
Улалуда табыш көп,
Учурын онын укпадым.
Кызылдар, актар согушта...
Чын кемизинде билбедим.
Кызылдар, актар кырышкай,
Кызылы, агы керек пе?
Кырса болуп керишпе,
Кыстадарын — беришпе.
Тебижерге ологго
Телекей тапчы болгон бо?
Кызылы, агы јогынан
Өскө өңдү жүрбес пе?
Амыр јатса, сүүртелип,
Арка јерге не кирер?
Аргазы јок кижинин

Айылын жуулап, кем келер?
Төлүлерис божогон,
Төжөккө кыйын жадарыс.
Акыр болор. Токтогой..
Андап эрте барарыс...»
Тондо жаткан балдары
Токуналу уйкуда.
Тойо берген эр Туба
Токуналу санаада.
Күски энирдин салкыны
Күүлеп турды иргеде.
Күски айас тенери
Күркүреп турды кезикте...

БАНДА

11-чи БАЖАЛЫК

Аттар... аттар... учы жок.
Мылтыкту казыр улустар.
Тунгак ачу кыйгылар...
Билдиртпес өңдү маанылар.
Касталганду жол жалжыр,
Жүгүрүк аттар канатту.
Жайзаннын уулы — командир,
Жалжыраган черүлү.
Сары-Какша өзөкти
Сабап, магы жайылган.
Самтар Туба күлүкти
«Сананып көр...» — деп жакыган.
Туйук санаалу Тубанын
Тудунатан жери жок.
Алтайды баштайтан жайзанга
Айдатан онын сөзи жок.
Эки күнгө сананып,
Эдиреди эр Туба.
Узун туйук сагыштын

Учына чыкпаган эмдиге.
Ал сагышта Тубаны
Айдап уулдар экелген.
«Командирдин алдына
Каруузын бер!» — деп айдышкан.
Табынын уулы танкылап,
Тамагын спиртле изиткен.
Талтайа базып турала,
Табыланып сураган:
«Кара-Корум ла кызылдар —
Кажызына кирерин?
Бисти ээчип, јуулашсан,
Бир органы берерим.
Кызылдарды кырала,
Кыйынынан јадарыс.
Орус кааннын колынан
Орден алып, јанарыс...
Ортозына кысталзан,
Огыбыстан өлөрин.
Онбос јараш јүрүмди
Ол Алтайдын көрөрин...»
Туба турды унчукпай,
Туу-кайадый, тыныш јок.
Туруп неме болбосто,
Туткуланып унчукты:
«Актардын јыдазы арканда,
Кызылдардын јыдазы кыйманда.
Кызыл болуп, аргалу болорым ба?
Бандит болуп, бай болорым ба?
Актарды ээчий кызылдар,
Кызылдарды ээчий актар...
Кажызы ла мылтыкту,
Кажызы ла бек јанду...
Улус билбес табыш көп,
Учуры онын незинде?
Кызылдын, актын јаны көп,

Чын олордын кемизинде?..»
Телкем јаткан телекей
Тебинерге тапчы ба?
Тенек, билбес кижини
Тектерери узак па?
«Командир кижі бичикчи,
Кара јонго болушпай.
Тубадый јокту кижиге
Туза болзын деп турбай...
Беш баланнын јүрүми
Беш адардын огында.
Аргалу, јенил јүрүмди
Алтай ок кижі берер...
Кара јонды Арасей
Канча јылга кыстаган.
Алтайысты кызылдар
Айылзынарга сананган.
Туйуксынба, тур өрө!
Тудатан немен беш адар.
Корузы јок јуртын көр,
Корым-Ташта – кызылдар!..
Кара-Корумнын уулдары,
Кайра јана баспагар.
Алтай ару болгончо,
Ат тискинин салбагар.
Алтайларга — Кан Алтай!
Кызылдарга — кызу ок!..»

ТУН

12-чи БАЖАЛЫК

Аттар... аттар... учы јок.
Мылтыкту казыр улустар.
Ачу, тунгак кыйгылар...
Билдиртпес өндү маанылар.
Касталганду јок јалјыр,

Жүгүрүк аттар канатту,
Жайзаннын уулы — командир,
Жалыраган черүлү.
Кыскылтым чөлдин түбине
Кызарып кан тартылды.
Канатту аттар киштежип,
Карануй жаар чурады!..
Мантада берген улустын
Кийнинен баргаа жайканат.
Жиит уулдардын жолында
Мечиртке онтоп, айланат.
Учы билдирбес чөл тымык,
Аттарды ээчий табыш жок...
Касталганду жол тымык,
Жиит уулдардан эзен жок.
Ак көбүктү талайлар,
Аттарына суу бербегер!
Тилинишкен тайгалар,
Тискининен тудыгар!
Жүүлгек темир жыдала
Жүрекке сайып, не жүрүм?
Жүзүн укту жондордон
Жүзүн сугуп, не жүрүм?..
Жайзаннын жаңы жаскалчык,
Болорын ба, көдүрип?
Бойы күйгөн жалбышты
Болорын ба, өчүрип?
Жендиртип билбес черү бар,
Жедерин бе, сүрүжип?
Жер үстинде Ленин бар,
Женерин бе, жен түрүп?

Алдамыш Туба жастырган,
Ак черүни ээчиди.
Кыргыш тутпаган колына

Кылыш-жыда тудунды.
Кырлу эски мылтыгын
Кыйа тудуп, жүктенди.
Сары беезин туйладып,
Советти базарга сананды.
Келиндерле ойноштоп,
Келер өйди сакыбайт.
Кызылдарла жуулажып,
Кызыл тынын сананбайт.
Көдүртке ады шыйтылдап,
Көп жолдорды жолдоды.
Жаргак штаны кылырап,
Жаң тургузып сал жүрди.
Туба тойу, Туба ток,
Тузалу нени айдарын?
Туда берзе – тумчук жок
Тубадан нени аларын?
Сары беенин туйгагы
Совет жанды базар ба?
Жарды тежик Тубанын
Жанын улус билер бе?..

КЫШКЫ ДЕРЕМНЕ

13-чи БАЖАЛЫК

Шуулаган кар... тайгалар.
Шуулаган кар... тайгалар.
Соокко тонгон улустар...
Согулышкан мылтыктар...
Шыралап калган кер аттар,
Шынырашкан үзени.
Ажузы жок кырландар...
Айдын ачык төбөзи.
«Турыгар, уулдар, токтогор!

Туштаган журтка конорыс.
Отурбай мылтык октогор,
Ончолорын тоноорыс!» —
Жайзаннын уулы жайылып,
Жакылта берет улуска:
«Жылу журтка жылынып,
Жыргайлыктар — жол кыска!
Кызыл марал келиндер,
Кыстар слерге келижер.
Ачынбагар, күлүктөр,
Аракы көп — жедижер».
Шуурган... шуурган... деремне.
Шуулаган кар... алаа жер.
Ээнзиреп калган эжикте
Эзирик, калжу бандиттер.
Туттурган улустын оозында
Туйлаак аттын сулугы.
Тулку, бөкө колдордо
Тул келиннин тулуны.
Оттор... оттор... туралар.
Өштүлөрдүн бийези.
Балбайган чой сопоктор,
Бандиттин эзирик жүзи!
Паратада буумжыда —
Партизаннын энези.
Балалу кыстын төжинде —
Бандиттын канду жыдазы.
Шуурган... шуурган... деремне.
Шуулаган кар... алаа жер.
Боочызы бийик, тайгалар,
Болушту жонго беригер!
Эжеганнын тайгазы,
Энелерди жажырзан.
Аркыттын түргөн толкузы,

Адылган канды токтотсон!..
... Жебеелү кайыр туулардан
Једижетен болуш јок.
Шырада јаткан кижинин
Шырказында — ок.

Туба, Туба, Тубачак,
Туруп нени санандын?
Туткан јөөжөн ычкынып,
Тууларга не көрөдин?
Сары беенди токтодып,
Санаага не салдырдын?
Камчы сабын кемирип,
Кайа неге көрөдин?
Јайзан уулдын јөөжөзин
Јастанарга кату ба?
Адыжып тапкан курсагын
Алама-чикир тату ба?
Јүрген калас јүрүмин
Јүрегине тийди бе?
Келиндердин сыразы
Кејиринди кести бе?
Көкси канду Алтайдын
Көзине не көрөдин?
Көп, коркышту јолдорды
Көрүнбей канай өдөдин?
Күркүреп аккан сууларды
Күүнзебей не кечедин?
Менчиркеген адынды
Мендебей не минедин?
Јүрүми кату улустын
Јүзине не көрбөйдин?
Кайнаган канча суракка
Каруузын не бербейдин?
Кайа көрүп кунукпа —
Калыктын каны кийинде.

Якшы жүрүм сураба –
Жайзаннын уулы житкенде.
Туба, Туба, Тубачак,
Туруп нени санандын?
Жайзаннын жаны жаскалчак,
Жажынып кайда барарын?..

КЫЗЫЛДАР

14-чи БАЖАЛЫК

Корум-Таштан кызылдар
Коллонала келип жат.
Сабы узун маанылар
Салкынга ойноп келип жат.
Таныш эмес кожонго
Тайганын суузы бийеде.
Калын тоозын толголот
Кал черүнин кийнинде.
Тенкейишкен чолмондор
Тер бүркеген мандайда.
Бойдон, бойдон жиит уулдар –
Большевиктер Алтайда.
Ончозы түней кийимдү,
Агыланган кижиге жок,
Очозы түней алтамду,
Артык жанду кижиге жок.
Туба оморды көрөлө,
Тура калды, аяктап.
Кенейте туура секирип,
Кайра качты, жылгаштап.
Кал черүни аяктап,
Качкындар туруп, жөптөшти.
Тегенектер ажыра тееркежип,
«Тербезендер!» – деп айдышты,
Тымык-тымык эбиге,
Тыныш буулып, бадышпайт.
Колун жагып, улуска

Којойымнын уулы жакарат.
Тепсен жердин
Как төжинде
Тен буттардын
Тибирти угулды.
Тынбай жаткан
Бандиттер үстиле
Тымык чокум
Команда келди:
«Кыймыктабаар, кызылдар!
Аттарды чечсин капшагай.
Жакылта жоктон атпагар,
Сакыгар, эмеш жууктагай...
Корумдагы таштарды
Агытпагар, чыдашкар.
Куу осойокты эбире
Курчай түрген барыгар».

Кызылдар жуук...
Кызылдар бу...
Проводник алтай
Кижн көрүнди.
Ат!..
Суу кечире туу
Жызыртка чочып,
Кенейте торгулды.
Корум таштар,
Күкүрттий, күркүреп,
Тебинип, секирип,
Төмөн божонды.
Карануй тапчы
Капчалды төмөн
Карайлап, аттар
Киштежип чурады.

Тоозынга, ышка
Ончозы јоголып,
Эбире табыштар
Кенейте тымыды.
Јаңыс ла барбайган
Јыраанын алдында
Шыркалу аттын
Тыныжы угулды.
Кайалар ажыра,
Јаңыс кижидий,
Каруузын кызылдар
Кайра јандырды.
Тууларды кечире
Чечен мылтыктар,
Тудаган ийттердий,
Ўрүже бердилер
Кызыл маанызын
Курчаткан кызылдар
Кыстаткан капчалдан
Чыгарып келдилер.
Кату кеден
Бу
Маанынын алдына
Канча өндү
Маанылар жыгылган...
Тартышта жыгылган
Јуучылдын каныла
Бу маанызын
Олор будыган.
Кажы ла жыгылган
Кызыл черүчи
Мааны болуп,
Кейге јайылган.
Кажы ла жыгылган
Кызыл черүчи

Мааны болуп,
Ичкери кычырган.
Кызыл жыланаш
Жуучылдын тыны
Кызыл өңдү
Мааныда болгон...
Ороондор коркыткан
Маанылар болгон,
Же кеден мааныны
Кемизи оңдогон?
Кату жерди
Сүрген кижини
Командир деп,
Кемизи бодогон?
Кызыл колду
Жокту черүний
Мактулу болорын
Кемизи билген?
Колында коомой
Жепселдү солдаттар
Коркышту черүний
Колын сындырган.
Каргаткан Төрөлин
Каныла јунуп,
Коммунизм јолын
Жыланаш тактаган.
Кажы ла жыгылган
Кызыл черүчи
Мааны болуп,
Ичкери кычырган.
Алтайдын кажы ла
Таштарын окшоп,
Жайымды кызылдар
Онойдо экелген...

Ура, ура, удура!
 Кылыштар кыйын жалтырайт.
 Аттар атка согулып,
 Арканы төмөн баргылайт.
 Ызенилер шынырап,
 Ыркиген аттар карайлайт.
 Жыстыра чапкан уулдардын
 Жардынан кан тамчылайт.
 Бешадарлар жызырап,
 Ылдүлөр изип, сыгырат.
 Бурып болбос аттарга
 Пулемёттор артылдайт.
 Көчкөдий аттарга айдадып,
 Туба актардын алдында.
 Көдүртке ады санаа жок,
 Тискинди угар күүни жок.
 Аттар... аттар... улустар...
 Аайланатан арга жок.
 Уур колдордо ылдүни
 Удура тудар ийде жок.
 Ыштөшкөн эки телекей
 Ылгөнчө мында кабышты.
 Ат бажынан адыжып,
 Ат ыстинен чабышты.
 Туруп чыккан солдатка
 Туба бийик талайды.
 Удура кыйгы чөйилди:
 «Уксаң, нажы,
 Тур!..» — деди.
 Кей тоозынга бұркелген
 Кемизи кызыл, кемизи ак!
 Кенейте Туба тескерлеп,
 Кыйгырып ийди:

«Иванак?!»

Көдүрип чыккан үлдүзи
Көк айаста токтоды.

Көдүртке ады таралжып,
Көңкөрө келип жыгылды.

«Жайзаннын уулы —
командир,

Жаныскан бойы жуулашкай,
Туружар сенин жөөжөн жок,
Мылтыгын буры,
Олор бай!..»

Таралжып Туба турала,
Мылтыгын жерге таштады.
Кенейте өксөп, төжинен
Тудунып, жерге жыгылды...

Жаланда жыгылган улустын
Ўстиле күкүрт торгулат.
Шыркалу аттар киштежип,
Тибиреп кайра баргылайт...

... Кайнаган
Калын
Чыдыртту булутка
Кайындар мўргип,
Жабыс эңилет.
Уур санаалу
Ундылган Тубанын
Ўстиле,
Ўлдүдий,
Жалкындар чөйилет.
Көкүрт токтоп,
Күн айазат.

Агаштар серип,
Јенил јайканат.
Ўскө
Кижинин
Јенүзин бийленип,
Каргаа јаланда
Карылып ажанат.
Кайра качкан
Актарды ээчиде
Күкүрт сүрүжип,
Ыраакта чыдырайт.
Јаркынду күн
Чогыла ойноп,
Јаашты ээчий
Омок каткырат.
Јаткан јеринен
Туба турала,
Јаланды ајыктап,
Санаага бастырды.
Карылып јаткан ✓
Каргааны көрөлө,
Каныгып, кенейте
Мылтыгын октоды.
Эрчимдү
Согушкан
Эр Тубага
Эзендү сөслө
Кем де келбеди...
Эбире јаткан
Эн јаланда
Тубанын походы
Уйатту божоды...

ТУБА ЈЕРИНДЕ

15-чи БАЖАЛЫК

Айланып Туба
Айылына бурылган.
Айлынын ичинде
Тымыкка кайкаган.
Алан кайкап,
Тышкары отурган,
Айылдаштары ого
Мынайда айдышкан:
«Кызылга Туба
Кожулган дежеле,
Кыйнап салгандар
Јиит үйинди.
Јаан уулынды
Мал айдадып,
Айдај бергендер
Уулынды, уйынды.
Айылында арткан
Төрт баланды
Адарга ийттерге
Өй јетпеген.
Актарга кызылдар
Јаба једијип,
Айлынды өртөөргө
Олорго бербеген.
Табы јайзанның
Туразы эмди
«Јуртсовет» деген
Атла адалган.
Сынар бутту
Санакуш јамылу,
Совет јан деп
Јадын башталган...

Төрт баланды
Кызылдар келеле,
Улалу жаар
Аткарып ийгендер:
«Бойдон уулдарын
Өзүп жааназа,
Большевик укту
Болор!» — дешкендер...
Ұй улустын
Эрмегин тындап,
Ұйге кирбей,
Тышкары отурды.
Жоголып калган
Билезинин алдына
Кереги жок
Калганын ондоды.
Мерген, калапту
Күлүк те болзо,
Мекеледип салганын
Жаны ла ондоды.
Жагына седеп
Каткычы Туба,
Жаш баладый,
Өксөп ыйлады.
Айылдардан ырап,
Аркага жеделе,
Аймагын тыттын
Төзине токтоды.
Өлгөн үйинин
Сөөгинин жанына
Өткөн өйлөрүн
Сананып отурды.
Тос айылды
Кожо тудала,
Тоозы жок
Балдарлу болгонын

Эске алынып
Жаныскан турат,
Ыраак соочынын
Кожонгын угат...
Күчи чыккан
Тубанын жүреги
Күйүп калган
Эн тайгадый.
Тура түшкен
Тубанын кебери
Жаланда жайканган
Жаныскан теректий.
Үйинин сөөгин
Чедендеп койоло,
Үйге жанбай,
Арканы кериди.
Эрмек айтпай,
Жанып келеле,
Эн айлынын
Эжигин кадады.
Өчүп калган
Одын камызып,
Өрө турала,
Барарга сананган.
Кайа көрөлө,
Санаазын токтоткон.
«Кайдаар баратан?..»
Бойы кайкаган.
Улыган ийдин
Ээчидип алала,
Улалуны көстөп,
Барарга сананды.
Уур санаазын
Жүктенип алала,
Улустан уйалып,
Кайра бурылды.

Лайзанга сабаткан
Лаланга токтоп,
Латкан жүрүмин
Ланы ондоды...
Кенейте Тубаны
Араай чочыдып,
Кийнинен сүрүжип,
Санакуш једишти...

Санакуштын алдына
Келгенин керелеп,
Санаазын айдып,
Каруузын сакыды.
«Тан алдында
Кызыл черүге
Азык јетир...» —
Санакуш сурады.
«Јүрүмим, балдарым
Корыган черүге
Канайып барарым?..» —
Туба мойношты.
Коштой јуулашкан
Улустар чуркурап,
«Коркыба!» — деп,
Ончозы јөмөшти.
«Өлтүрип салган
Јиит үйиннин
Өчин өштүден
Кем алатан?
Јажына сени
Иштеткен байлардан
Јалын некеп,
Кем баратан?
Туйуксынба,
Тур өрө.

Тудатан немен –
Бешадар.
Корузы јок
Јуртынды көр.
Коркыбай бар,
Ўштүлерди сок!
Јоктууларга – јайым јол!
Кожойымга – корголјын!

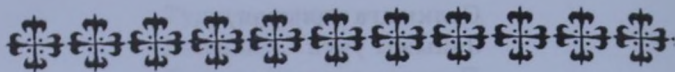
ЭПИЛОГ

Эртен тура
Обозты белетеп,
Эзендежип алала,
Ичкери баштады.
Јиит уулдарды
Јаныскан ээчидип,
Јаны походко
Туба атанды.
Түрген, чакпынду
Тайганын сууларын
Мынайда түрген
Качан да кечпеген.
Анды да сүрүжип,
Бийик боочыны
Мынайда Туба
Качан да ашпаган.
Туба тайгада
Јажына андаган,
Мынайда бийиктей
Качан да чыкпаган.
Элбек Алтайын
Јойу алтаган,
Мынайда ырада
Качан да барбаган.
Јаргак тоны

Салкынга талырап,
Жайымы учун
Походко атанды.
Келгилеп жаткан
Уулдардын жүзине
Келетен өйлөрдин
Салкыны табарды.
Аттар... аттар...
Учы көрүнбейт.
Мылтыкту казыр
Улустар чөйилет.
Мантадып брааткан
Аттардын кийнинен
Ленил салкын
Сүрүжип једишпейт.
Канатту түней
Јүгүрүк аттарды
Кайра соготон
Өштүлөр јок.
Уур колдордо
Улустын үлдүзин
Удура тудатан
Ийде јок...

1957 j.

ГАННА

(Поэма)

Эрте келген
Жайла кожо
Алтайды көстөп,
Цыгандар чөйилди.
Кадынды төмөн
Келген өзөккө
Табышту токтоп,
Одузын төзөди.
Узаак жолдон
Арыган аттары
Кобылар сайын
Таркап, тымыды...
Чедирген чачылтып,
Күйген отторы
Кадынды жараттай
Бийелеп баштады.
Суу жараттай
Ак байкандар,
Кастар чылап,
Жайыла бердилер.
Табыш, кериш...
Кожон-каткылар
Тымык өзөкти
Ойгозып ийдилер.
Чөлдин тоозынын
Туулардын суузына
Табышту жунгылайт
Жиит цыгандар.
Туулардан келген
Соок ээзинге

Төштөрүн ачып,
Кургадып турдылар.
Олорды уткып,
Бүктерде бөднөлөр
Жарыш эдип,
Кожондоп чыктылар.
Цыганнын балдарын
Эзиндер эркелеп,
Тоозынду баштарын
Сыймап турдылар.
Жинјидий мөнүн
Жылдыстар биийктеп,
Жаркынду отторло
Күндүүлү имдежет,
Чанкыр ышты
Капчалдар көксине
Терен тартынып,
Ўргүлөп тургылайт.
Коштой колхозтон
Келген уулчактар
Оок цыгандарла
Өлөндө күрежет.
Шакпырап турган
Жаан цыгандар
Курсак азып,
Оодуда керижет.
Курсак кайнап,
Табыштар жылыйат...
Кобылар уйкуда,
Байкандар унчукпайт.
Бүктерде јенил
Туман јайылат.
Тымыктан чочып,
Талтар кыйгырат...

Эски, ыртык
Байкан өткүрө
Тенерини айкапта,
Ганна жадат.
Бүктердин жылу
Тыныжын тынып,
Соокко түрүлип,
Уйкуга бастырат.
Жаратка согулган
Толкулар ээчижип,
Эрмектенип, каткырып,
Жаратка секирет.
Цыган уулдардын
Кармагын тиштебей,
Балыктар ойноп,
Куйругыла шалбыйт.
Туманды жүктенип,
Көчөргө тургандый,
Шыйдынып алган
Тайгалар турат.
Удабай кажу
Таштарды кырлап,
Унчукпас, тымык
Ай чыгат...
Уйуктап жаткан
Энези кезикте:
«Ой, жакшы жадырын» —
Улаарат.
Белгечи энези
Түш жеринде
Улуска белгелеп,
Жалганчып суранат...
«Эмдиге, жажына,
Цыгандар өтпөгөн
Элбек Русьта

Канча көп жолдор...
Таадазы, адазы
Жетире көрбөгөн
Бу жарыкта
Кандый көп жондор.
Цыганнын арык
Адынын таказы
Үйеден үйеге
Жолдорды танмалайт...
Эски-саскызын,
Бала-барказын
Эчидип, омор
Кайдаар баргылайт?
Жажына чөлдөрлө
Көчүп жүрерге –
Цыганнын жүреги
Элбек бүктөн бе?
Эмдиге улустан
Суранып жадарга,
Онойдо кудай
Жайады эмеш пе?»
Тан алдында
Жылдыстарла кожо
Көзүн жумуп,
Ганна үргүлейт.
Кабырууга брааткан
Колхозтын малына
Ийттер ойгонып,
Чугулду үргилейт.
Суу кечире
Город үстинде
Чыгып келген
Күн каткырат.
Кадынды Ганна
Паромло кечип,
Чалынга өдүп,

Городко барат.
Амырайтан күн.
Цыгандар базарда.
Садыжу мында,
Сүүнчилү эбире!
Улуска курчадып,
Колчабыш алдында
Омок Ганна
Сыр бийеде.
Опсыркак улустын
Көргөн көзине
Көрүнип көрүнбейт.
Ээлгир буттары
Изү тынган
Жиит төжине
Тептирип, ташалат
Уур чачтары.
— Бийеле!
Акчаны берерис бис —
Амырап жүрген
Улустар каткыда.
Кыйгылар чыгат:
«Ганна, бис!»
Акчалар шынырап,
Төгүлет алдында.
Учы жок жуулган
Улустын алдына
Каткырып, Ганна
Бийелеп туратан.
Бийези учун
Кыс кезикте
Акча аларын
Ундып та салатан.
Он жети жашту
Ганнанын көзи
Быжып келген,

Кап ла кара.
Одуда јиит
Цыгандардын көбизи
Сакып туратан
Ганнаны каран.
Эртен тура
Күнле кожо
Ганна городко
Бийелеп баратан.
Энирле кожо
Айылына ойто,
Акчазы шынырап,
Бийелеп јанатан.
Эбире элбек,
Кеен јаландар!
Јүрүм јенил,
Јүрүм јайым...
Мун јолдорло
Кайдаар да бар –
Бу јарыкта
Јакшынак улустар!

Туулардан түжүп,
Түн өнгөлөйт...
Ганна, унчукпас канайттын?
Не санаага бастырдын,
Кенейте неге кунуктын?
«Кемнинг, кемнинг курч сөзи
Сени шоотты эмеш пе?» —
Кызын көрүп, энези
Сурап туратан келишпей.
«Чеберле, балам, бойынды,
Ук эненнинг айтканын.
Кунукпа, балам, бойын,
Ук эненнинг айтканын.

Кунукпа, балам, санаанды
Апарар чӧлдин салкыны». .
Карыган энези санааркап,
Уйуктап болбой отурат.
Кыстын тӱбегин билерге
Кӧзӧрин жайып, кабырат...

Эртен тура
Кӱнле кожо
Ганна городко
Бийелеп баратан.
Энирле кожо
Айылына ойто
Акчазы шынырап,
Бийелеп жанатан...
Табышту базарда
Беш кӱн кайра
Омок Ганна
Кемге туштады?
Кенейте неге
Тын кунугып,
Каткызын жылайтып,
Бийезин таштады?
Танла кожо
Кыс турала,
Тергенип алып,
Городко барат.
Ойто орой
Энирде айылына
Акчазы жок,
Торт куру жанат.
Айылында бар-жок
Бойынын жинјизин
Мойынына илип,
Жазанып алатан.

Эски-саскы
Элеген кийимин
Кичеемкей јунуп,
Јаныртып туратан.
Чечектер үзүп,
Тергенип алала,
Түн киргенче,
Катап ла јок.
Чечектеп јаткан
Элбек телекей
Ганнага эмди
Керек те јок...

Белгелеп јүреле,
Кичинек оромдо
Јиит уулга
Ганна туштаган...
Акча сураарга
Болбой турала,
«Колынды бер»... — деп
Араай сураган,
Онын сөзине
Уул каткырып,
Кенейте кыска
Акча чыгарган:
«Јүрүм элбек.
Келетен јүрүмди
Мен јакшы билерим...» —
Каруузын јандырган.
Ганна дезе
Чочый бергендий,
Кенейте тонуп,
Сөс айтпаган,
Суранчык јүрүми
Јоголо бергендий,

Баштапкы катап
Ганна уйалган.
Өскө жолду,
Өскө жүрүмдү
Онын алдында
Жиит уул турган...
Онойдо Ганна
Санаага бастырып,
Онон ло бери
Бийезин таштаган.
Одуда цыганнын
Узун кожоны
Баштапкы ла катап
Кунукчыл угулды.
Жиит цыганнын
Эзирик бийези
Болгобой кенейте
Жүрекке табарды.
Энирлер сайын
Городко келип,
Ганна садты
Айыктап туратан.
Таныш уулды
Жииттерден танып,
Баштапкы ла катап
Кунугып баштаган...
Жииттердин эрмегин
Ол узак тындап,
Олордын жүрүмин
Билерге туратан.
Жүрүми өскө
Улусты айыктап,
Олордын куучынын
Ондобой туратан.
Салкынду чөлдөр,
Элбек жаландар

Тапчы болгонын
Ол јаны ондоды.
Баштапкы катап
Тын сананып,
Баштапкы катап
Тын кунукты.
«Бийелеп турган
Бу улустаң
Ганна башка
Бүткен бе, кандый?
Өскө жүрүмдү
Бу кыстардый
Ганна сүүп болбос по
Кандый?»
Таныш уул
Кыстарла бийелеп,
Эжикте Ганнаны
Сеспей туратан.
Ырысту уулдын
Чыгарын сакуп,
Ичинде каран
Иженип туратан.
Је ол экүнин
Ортозында бийик,
Садтын бийик,
Бийик чедени.
Ол ичинде,
Ганна тыштында —
Күч ажарга
Бу чеденди!..

Бүктердин јараш
Чечегин талдап,
Ўзеле, Ганна
Төжине кадаган.

Сүүген уулга
Чечектер жазап,
Кара суула
Букедин сугарган.
Онын сүүжиндий
Кобынан чечеги,
Кырдын суузындый,
Ару жайылган.
Сүүгенин кетеп,
Ол кечеги
Күннөн бери
Мында отурган...
Оныла коштой
Өткөн улустар
«Белгеле!» — дежип,
Кокурлап өткилейт.
Кирлү баштак,
Оок уулчактар
Чечегин блаажып,
Андыжып тургылайт.
Кенейте чокум,
Ганна турала,
Сүүнгенин танып,
Кайра чарчалды.
Чечегин берерге
Сананып турала,
Кемзинип, оноң
Ичкери алтады.
Таныш уулы
Иштен жанып,
Отурган цыган
Кысты аярды.
«Чечегин алып
Берейин бе?» — деп,
Кожо клееткен
Кызынан сурады,

Кенейте Ганнанын
Жүреги октолып,
Цыган каны
Изип, кайнады.
Уулдын берген
Акчазын ыртып,
Колдоры тырлажып,
Жерге таштады.
Колында чечекле
Жүзине соголо,
Коштой турган
Кыска түкүрди.
Төрт оромды
Айлана соголо,
Ыйлап ийеле,
Кайра жүгүрди.
Каткырып, ыйлап,
Кенейте кожондоп,
Жаланга чыкты.
Ол жүгүрип.
Токтой түжеле,
Кенейте кунугып,
Чөлдөргө көрди
Тын үшкүрип.
Салкынду чөлдөр,
Элбек жалаңдар
Тапчы болгоны
Жүрекке билдирди.
Баштапкы катап
Бу жарык алдына
Сүүшти сурап
Болбозын ондоды.
Сүүген чечегин
Уужай тудала,
Бийик жараттан
Кадынга таштады!

Je чечегин онын
Толкулар албай,
Жаратка ойто
Чыгара таштады...

Цыганнын арык
Алдынан таказы
Ўйеден ўйеге
Жолдорды танмалайт.
Ийделў, элбек
Чын жүрўмнен
Кўндўре кўчўп,
Кайдаар баргылайт?
Жажына чўлдўрлў
Кўчўп жүрерге
Цыганнын жүреги
Элбек бўткен бе?
Улустан эмдиге
Суранып жүрерге,
Онойдо кудай,
Жайады эмеш пе?
Цыгандар жажына
Ўдўп болбогон
Элбек Русьта
Канча кўп жолдор!
Таадазы, адазы
Жажына кўрбўгўн
Бу жарыкта
Ўскў жүрўмдў
Ўскў жол бар...
Ончо улустый
Ганна иштеп
Болбос по, кандый?
Ўскў жолду

Ончо кыстардый
Ганна сүүп,
Билбес пе, кандый?
Карыган адазы
Ыраак чөлдөрдө
Уйуктап жат,
Кажы талада?
Энези билбес
Жүрүми көрөргө...
Ганнанын ырызы
Кажы Алтайда?
Жок, олордон коомой
Ол эмес...
Ол таныш эмес
Жолло барар
Нени де көрбөгөн,
Бичик те билбес...
Же ырызын Ганна
Түней ле табар!..

Эски жыртык
Байканы өткүрө
Тенерини аяктап,
Ганна жадат.
Бүктердин жылу
Тыныжын тынып,
Соокко түрүлип,
Санаага бастырат.
Туманды жүктенип,
Көчөргө тургандый,
Шыйдынып алган
Тайгалар турат.
Удабай кажу
Таштарды кырлап,
Унчукпас тымык
Ай чыгат.

Уйуктап јаткан
Энези кезикте:
«Ой, јакшы јадарын...»
Улаарат.
Белгечи энези
Түш јеринде
Улуска белгелеп,
Јалганчып суранат.
Одуда ойногон
Гитара ўни
Толкуларды ээчий
Эжинип жылыйат...
Эзирик, калју
Эрине сабадып,
Эмеген цыган
Эжикте калактайт.
Байкандар тымып,
Уйкуга бастырат...
Жылдыстар бийик
Јинјидий јалтырайт.
Ат уурдарга
Цыган шылырап,
Армакчызын уулап,
Одуда шакпырайт...
... Эски јыртык
Байканды өткүре
Тенерини ајыктап,
Ганна јадат.
Жылдыстардый көп
Көгүсте суракка
Толкулар шылырап,
Каруузын јандырат:
«Эне Русьта
Көп, көп јолдор...
Цыганнын адыла
Учына јетпезин.

Сеге берилген
Јаны јол бар,
Ого кирбезен,
Качан да билбезин.
Арык аттын
Куйругынан өскө
Јарыкта көрөтөн
Көп неме бар.
Ганна, тур,
Бойыннын јолынла
Јалтанбай, ўркибей,
Јүрүмле бар!..

Ганна, тур!
Бойыннын јолынла
Јалтанбай, ўркибей,
Јүрүмле бар.
Чөлдөрдin кызы,
Сенин алдына
Јаны јолдордын
Эжиги ачылар.
... Одуда ойногон
Гитара ўни
Сени јонго
Ўйдежип, јынырайт.
Ончо сыйлар
Сеге берилген.
Чөлдөрдin калганчы
Кызы – сен...
Таныш, эски
Гитара ўнин
Эмеш ачу
Эмди угарга,
Ганна чыгат

Цыгандар алдына
Калганчы катап
Бийелеп аларга:
«Сакыбагар слер
Мени үүрелер,
Бийелеп јадым –
Јолым ыраак...
Ундыбагар, слер,
Мени, цыгандар,
Эзен болзын –
Калганчы кожоным,
Ырысту болзын
Слердин јолыгар
Јолым өскө...
Јолым ыраак...
Эске албагар
Мени, цыгандар,
Эзен болзын –
Калганчы кожоным!..»

Чөлдин чанкыр
Булудыла кожо
Цыгандар чөйилип,
Чөлдөрдө јоголот.
Салкынду каскак
Кырланнын бажында
Колында түүнчектү
Ганна турат.
Чанкыр ышка
Оронып алган
Алдында омордын
Город јадат.
Солун табыштан
Эмеш јалтанып,
Энези кайра

Чөлдөрдү аяктайт,
Чөйилип жаткан
Чөлдөрдүн түбинде
Калганчы одунын
Ыжы чөйилет...

1956 ж.

ПАТЕЙДИН КИЖИ АЛГАНЫ

Патей деген кижиге кем?
Баатыр кептү кокорчы.
Угы-төзү онын кем?
Кой кабырган кожончы.
Коркыштуу жуулу өйлөрдө
Кондеподо турушкан.
Жаагы ооруй берерде,
Жанып, амыр журтаган.
Оозу солжыр болзо до,
Оору болгон — канайдар?
Одын-өлөн тарткадый,
Ондый эрди кем табар?
Колхозуна келеле,
Конюх болуп иштеген.
Кайран үйү өлөрдө,
Карыгып, ижин таштаган.
Эки жылга эригип,
Эдер ижи жок жүргөн.
Келиндерле кетежип,
Кей жүрүмдү көп көргөн...
Патей күлүк учында
Бажын салып сананды.
Килейте чачын тарайла,
Кижиге аларга шыйдынды.
Агаш-таштык жодозун
Обмоткала ороды.
Американский өдүгүн

Айга-кўнге кургатты.
Галифелў шалмарын
Кайырчактан кодорды.
Отко кўйбес шинелин
Орой тудуп, артынды.
Туйук кара сагалын
Туура тудуп тарады.
Тўрт кичинек уулдарын
Тўрўгўндўрине таштады.
Американский ботинка
Ат кўскине согулды.
Талдама жеерен атка
Таралжып жўрўп атанды.
Каймакту чачын жайылтып,
Камылакты кўстўди.
Солжыр оозын тўзедип,
Сол кўзиле имдеди.

АПАШКЕЙДИ АЛГАНЫ

Камылакта кыстар кўп,
Кажызыла иштеңкей.
Кайлык, алтай кыстар кўп,
Кажызын алар, эй, эй, эй!
Ўйди сакып, эр Патей
Ўнўлўп жўрди мендебей.
Камылакта кыстар кўп,
Эн артыгы Апашкей.
Колы ээлгир Апашкей
Кондеподон санаа жок.
Бойдон жўрген Патейдин
Погонынан санаа жок.
Кондеповский шинелге
Койдоныжарга макалу.
Огородту келинле

Ойноштоорго јилбүлү.
Апашкейдин маалазы
Айдары јок түжүмдү.
Алты-јети чочкозы
Алты тонна бескелү.
Апашкейдин чочкозы
«Ал!» — дегендий чынгырат.
Ак көбүктий кастары
«Ал!» — дегендий кыйгырат.
Алты күнге кожондоп,
Апашкейди сөстөди.
Алты конуп, учында
Айылдын ичин коштоды.
Керјейишкен аттары
Кедерлеп турды боочыда.
Кайлык көөркий Апашкей
Калактап турды чанакта.
Кайырчакта кастары
Калактажат: га, га, га!
Камылактын арказы
Каткырып турат: ха, ха, ха!
Кайран көөркий Апашкей
Канча јеерен чочколу:
Кажызы ла танмалу,
Кажызы ла чололу.
Канча жүзүн түүнчекте
Капустанын үрени.
Солун журтка конорго,
Согулып турды жүреги...
Э-эх, эх, јелигер,
Колхозтын кер аттары!
Эрдин журты жылыган.
Эх! Колхозтын аттары!..

АПАШКЕЙЛЕ АЙРЫЛЫШКАНЫ

Кышкы күндер келерде,
Кылык-жанын билишти.
Кайлык алгас үйиле
Канча катап керишти.
Алты айга журтайла,
Апашкейди јеектеди.
«Экономия билбезин,
Эткен ажын соок» — деди.
Апашкея керишчен,
Алдына түжер күүни јок.
Апашкея ачынчак,
Ачынала, — бир күн јок!
Апашкея, сен кайда?
А канайып таштадын?
Буурын соойло, канайып
Бу Алтайдан ырадын?
Кара суунын јанында
Кастар үни јоголды.
Јеерен, јеерен чочколор,
Јеектеген чилеп, ырады.
Эр Патейдин кожоны
Эрикчелдү јайылды...
Килейте чачын тарайла,
Кижі аларга шыйдынды!..

ПАЛАГЕЙДИ АЛГАНЫ

Палагея, Палагей!
Бай кыстардан коомой бо?
Карыкпады эр Патей,
Канайдарын – кондепо.
Агаш-таштый јодозын
Обмоткала ороды.
Американский өдүгин
Айга-күнге кургатты.

Туйук кара сагалын
Туура тудуп, тарады,
Төрт кичинек уулдарын
Төрөөндөрине таштады.
Палагея бийечи,
Бажындагы меези чий...
Барба, барба, Патейим,
Бажынды тегин базарын...
Апашкейди ундыырга
Ачу, ачу – канайдар.
Баткага түңей коронды
Палагейле базадым...
Палагейле сөстөжип,
Патей күлүк соододы.
Алты күнге кейигип,
Апашкейди ундыды.
Калганчы койын сойоло,
Калыкты жууп, той этти.
Жызырада бийелеп,
Жыл өткөнин сеспеди.
Американский өдүктин
Артабазы кандый не?
Батаазын да, Палагей
Бала таппас кайты не?
Кажы ла јаннан көргөжин,
Канайдарын, келин кей.
Бирден тапкан јөөжөзин
Бийелеп салды Палагей...

ПАЛАГЕЙДИН БАРГАНЫ

Бийелеп кырдан ажала,
Бийелеп, ойто јана берет.
Байтал адын тудала,
Палагейге јаба јет!
Палагейдин кийнинен
Патей айтты: «Токтогой,

Ак жарыкта кыстар көп,
Акту бойым молодой...»
Молодой до молодой,
Мойнын эмди чичкечек,
Тойго катый база той,
Төрт балдарын кичинек...

ТӨРТ АЙДЫН БАЖЫНДА ТӨӨЙДИ СӨСТӨГӨНИ

Төмөнгү айылдарда
Төй жүргени угулды.
Бажын үслө сүртейле,
Патей оны кетеди.
Айылдап жүргөн келинди
Амыры жок кетеди.
Төртүнчи күнде тудала,
Төөйди Патей сөстөди.
Төөй көөркий чүмеркеп,
Төгүндөп турат Патейди:
«Алты-жети уулын бар,
Аланзып турум» — деп айтты.
Эки бойы сөстөжип,
Эликманарга ырады.
Колхозко кирип, эр Патей
Койлор ондо кабырды.
Төртөн конок журтайла,
Төөй Патейди сөстөди:
«Алты-жети уулын бар,
Айылыңа эмди жан» — деди.
Эбуре жаткан улустын
Эрмегине кем чыдаар?
Эки айга журтадыс,
Эмди болор» — деп айтты.
Жай жеткенче өөркөжип,
Жаман жатты көөркийлер.

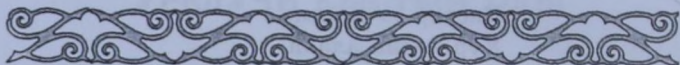
Оностын бажын айланып,
Ойто келди эр Патей.
Ойнош-сайнаш жүрүмнөн
Онып калтыр шинели,
Эки жылга јелиштен
Элеп калтыр өдүги.
Деремне сайын балдары
Телчип, ойноп жүгүрди.
Аймак сайын келиндер
Алимент деп јүткиди.
Кара сукно погоны
Кажайып клеедет эскирип.
Кей Патейис эмдиге
Келиндерден эзирик!
Погонын көөлө сүртейле,
Бойдон болуп сал јүрет...
Онос бажын айланып,
Онып браатканын сеспейт:
«Кондепонын балазын
Колхоз азырап болбос по?
Содатский балдарга
Собес чыдап болбос по?»
Эх-ма!
Обмотказы јайылып,
Аймап браадат эмештен.
Ат үстине јурт төзөп,
Алчайып браадат јелиштен...

ЖАЙЛАШТЫ АЛАРГА ЖАЗАНГАНЫ

Јаан Оностын бажында
Јайлаш деген үүре бар.
Јадып-јадып чыдашпай,
Јазана берди эр Патей.
Агаш-таштын јодозын
Обмоткала ороды.
Американский өдүгин

Айга-күнге кургатты.
Галифелү шалмарын
Канча јерден јамады.
Отко күйбес шинелин
Он эки күн кактады.
Туйук кара сагалын
Туура тудуп, јуунатты.
Төрт кичинек уулдарын
Төрөгөни јаар апарды.
Патейдин уулы кенейте
«Барбазым!» — деп мойношты.
Ары-бери буландап,
Адазыла керишти.
Патей күлүк арбанып,
Ала койды какпышты.
Је јаан уулынын чачтары
Јалтырап турды каймактан!
Јаан уулынын өскөнин
Јангыла көрди эр Патей.
Удура адазыла керижип,
Учында уулы унчукты:
«А сен не, алты-јети кижии алар,
а бу кижии
Бир де кижии албайтан ба?...»
Патей күлүк учында
Бажын салып сананды.
Онбос омок жүрүмин
Ойноштоп салганын билди...
Кондепонын кожоңы
Кожоры јок божоды.
Атту-чуулу эр Патей
Отставкага ырады...
Поэтический поэмам
Божоп калды прозала.
Таап айтканым тапчы деп,
Тарынбагар угала.

1957 j.

БАЛЛАДАЛАР

КЫШКЫ ФАНТАЗИЯ

КҮС

Эрке жалбырак
Соокторды сезип,
Энмектеп тўжиле
Журттарга ууланат.

Ээнзиреп калган
Оромды керип,
Эжикте шылырап,
Конорго суранат.

Карарып турган
Тымык деремне
Каруузып, оны
Одыла кычырбайт.

Тениген тербезен
Бўричек алдына
Бир де туранын
Эжиги ачылбайт.

Тербезен бўрдин
Жүрүмин көргилеп,
Уур ўшкүрип,
Уйлар жаткылайт.

Кастар ээчижип,
Ўўрлежип алала,
Калактап, ыраак
Көлдөргө баргылайт.

Карарып турган
Карануй аркада
Ўкүлөр оорып,
Уур онтожот...

Подпойлодо картобын
Койдонып алала,
Туралар жылу
Ўүргүлөп тургылайт.

Сойоктын бажында
Содойгон агаштар
Сооксынып, туулардын
Төжине жапшынат.

Кыйын јаткан
Кичинек деремне
Кышты сакуп,
Ток үргүлейт...

Мөнүн куйагын
Јабынып ийеле,
Суулар кышты
Сакый бердилер.

Кату јармадый
Карла адыжып,
Кышкы күндөр
Јууктап келдилер...

ЎРЕДУЧИ КЫСТЫН ОДЫ

Төн бажында
Кичинек турада
Одычак көгөрип,
Тууларды аыктайт.

Ўредүчи кыстын
Көлөткө-кебери
Көзнөктөн иле
Ыраактан көрүнет.

Јабыс столына
Јабыс энчейип,
Јаңыскан бойы
Тетрадьтар кычырат.

Уур ижинин
Учына једеле,
Учында Шура
Письмолор чоокырлайт.

Керосин лампазы
Кей тартынып,
Кенетийин јалбырап,
Јап эдет.

Јаан куйуннын
Јайнуузын угала,
Јалкузы тудуп,
Уйкузы да келет.

Көзи уурланып,
Уур энчейип,
Көзнөктөн көрөт
Эән оромды.

Салкыннын ыйы
Учында токтоп,
Санааны эмештен
Женилтип те турды...

«Ўредүни кожо
Ўүрлежип божоткон
Ўүрелер эмди
Кажа талада?

Ўйеге айрылбас
Деген сөстөри
Ўзүлип калган ба,
— Кайда?..

Жагына айрылбас
Деген сөстөри
Жада калды...
Ачузын, ачузын!

Кыйгырган салкынду
Кышкы түндердин,
Кыйынду түндердин
Узунын, узунын!

Бичикчи, жараш
Бир кижиден
Письмолор келбейт,
Узагын, узагын...

Бүдүмчизи жок
Почтальон уулчак ла
«Бюрократ» почтанын
Араайын, араайын...

Көгөрө тонгон
Көпөгөш жылдыстар
Көзнөктөн көрүп,
Нени сананат?

Эрке көстөрлү
Ыраак нажылар
Эмди ле кемди
Эске алынат?..»

Көзи мелтиреп,
Көөркий үредүчи
Көзнөктөн көрөт
Ээн оромды.

Сары булутка
Оронып алала,
Санааркап калган
Ай турды.

Санаазы једикпес
Салкын келеле,
Саарнап турат
Көзнөктөр алдында.

Куйун өзөкти
Өрө келеле,
Куучындап турат
Кыска мынайда:

Куйун:

«Узак, узак
Јолдордон келдим.
Учы јолдродын
Бар, та јок.

Учы билдирбес
Чөрчөктөр билерим.
Куучындап берзем,
Угарын, та жок...

Ыраак, ыраак
Жолдордон келдим,
Ыйым келет
И-й, калак!

Письмолорын почтодо
Эмдиге ле баргалак.
Почтальоннын аттары
Боочыда чек арыган...

Көбүктій жеңил чанагы
Көчкөгө ондо бастырган!..

Ўредүчи кыс:

Ажузы бийик боочыдан
Ажа берер чабдар ат.
Боочыларда буруу жок,
Почтальондор «бюрократ!»

Салкын:

Боочылар бийик, аа, балам,
Бойын билбес канайттын?
Ондогы жолды, оо, балам,
Ондобос болуп, канайттын?

Чабдар аттын чанагы
Чачылып калган, уу, балам.
Бойдон жүрген почтальон
Божоп калган, ээ, балам...

Эмди сенин письмонды
Экелетен кижі жок.
Эжигиннен киреле,
Эзендежер кижі жок.

Үредүчи кыс:

Почтальон уулды жүреле,
Бойдоңын мен сеспедим.
Жожонтып калган боочыда
Жол катузын билбедим.

Билген болзом, ончозын —
Бичибес эдим письмоны.
Ийт баспайтан боочыга
Ийбес эдим, мен оны...

Жажы жеткен энези
Жаңыскан калды, кайдайын?
Азыраган билези
Артып калды, кайдайын?

Салкын:

«Ыйлаба, балам, ыйлаба,
Ыйлаарга шок этпеген.
Карыкпазан, оо, балам,
Калапту улды билбезин.

Бойдонг уулды базатан
Боочылар ондый бүткен бе?
Калап уулды жыгатын
Кату жолдор бүткен бе?

Чабдар беезин тудала,
Чанактап алган браадыры.
Салкынга түней манташла
Санаазы жок браадыры.

Жармалу кеден таарлары
Жарылбаган жадыры.
Каруузып чийген письмон
Канатту куштый браадыры...»

... Ұредүчи кыс түженип,
Ұргүлеп турат көзнөктө.
Бирде ыйлап, кожондоп,
Бийелейт куйун – өзөктө...

ЖАҢЫ ЖЫЛ

Календарьдын листтери
Күнүн ле үзүлип,
Кайра баргылайт –
Күндердин түргенин!

Кар табылу
Айланып, айланып,
Көзнөккө отурат –
Көрөргө жакшызын!

Кыруга агарып,
Апагаш жодыра
Көзнөктөн бойын
Ажыктап көрүнөт.

Кажатты төмөн
Келген эзіндер
Каарган калаштын
Жыдын экелет.

Байрамды сакыган
Кажы ла колхозчы
Калаш быжырып,
Жаан шакпыртта.

Тегин эмес
Байрамды уткыган
Деремненин ыжы
Тенериге јетире.

Јүүлгенче ачыган
Сыралар бочкодо
Јүзүн-башка
Ўнденип, чыдашпайт.

Күзүнилү аттар
Күртке кадалып,
Јыргаган улусты
Түрген апарат.

Чуркураган улус
Чубажып, ончозы
Чурана алдына
Кожондоп келгилейт.

Калапту күлүк
Почтальон Куладай
Калаганчы бийелеп,
Калыкты каткыртат...

Көөркий колхозчы
Кыстардын кожоны
Көп, көп солун
Санаалар экелер.

Узун, узун
Кожонды тындап,
Узак јүрер
Күүнибис келер.

Улу да бол,
Уйан да бол,
Улутын јыргалын
Көрөргө учурлу.

Арып та кал,
Аймап та кал –
Албаты ортоды
Жыргаарга макалу!..

Тымык, тымык
Кен школында
Тыштаныш жоктон
Кыс иштенет.

Баштапкы ла катап
Бу журт ичинде
Оок балдарга
Ол ёлка жазайт.

Кыпта турган
Онын чибизи,
Кыс баладый,
Коп ло коо.

Город жерлерде
Чибилер једишпейт,
А мында дезе
Чибилер толо.

Чаазыннан кескен
Койондор, айулар
Чарбайып калган
Илүде тургылайт.

Удабай чуркурап,
Ёлка көрөргө
Тондоры кылырап,
Балдар келгилейт.

Чүми жок турган
Чичкечек чибини
Балдар сүүнижип,
Эбире аяктайт.

Ўредўчи кыстын
Эптў колына
Ўй улустар
Кўйўнип тургылайт.

Жакшы ўренген
Кичеенкей балдарга
«Соок Ўрөкөн»
Тетрадьтар берет.

Жажыл чибинин
Жаражын көрөргө,
Жаан улустар
База келгилейт...

Орой тўнге
Жетире улустар
Кичинек школго
Бадышпай тыгылат.

Ыраак Москвадан
Кремльдин куранты
Он эки катап
Шынырап согулат...

... Эбире турган
Ээн тайгалар
Оны тындап,
Сананып тургылайт.

Карануй аркада
Кайындар, чибилер,
Тўзеле бергендий,
Тым тургылайт.

Олор Москвадан
Ыраак, ыраак...
Тенериде жылдыстар
Жаркынду суркурайт.

Олор Москвадан
Ыраак, ыраак...
Же Москванын ўни
Олорго угулат...

Кўндерди ээчий
Кўндер ўткилейт.
Же жаскы кўндердин
Кўзи кўрўнбейт.

Узун деремне...
Унчукпас жыш.
Кар айланат –
Катап ла кыш...

Эски лампазын
Камызып алала,
Энчейип, Шура
Катап ла иштенет.

Каа-жаада
Карыган эмеген
Сўўнген ўредўчиге
Сўт экет.

Санаазы салган
Почтальон тышкары
Салкынга сабадып,
Кўлўткўдий турат...

Кўгўрў тонгон
Кўпўгўш жылдыстар
Кўзнўктўн кўрўп,
Нени сананат?

Эрке кўстў
Ыраак најылар
Эмди ле кемди
Эске алынат?..

Сооксынып, булутка
Оронып алаала,
Сок јаныскан
Ай јалтырайт.

Күчи јок немедий,
Күрентик јанында,
Күртке бастырган
Турлар тургылайт.

Санаазы једикпес
Салкын келеле,
Саарнап турат
Көзнөктөр алдында.

Куйун өзөкти
Өрө келеле,
Куучындап турат
Кыска мынайда:

Салкын:

«Узак, узак
Јолдордон келдим,
Учы јолдордын
Бар, та јок.

Учы билдирбес
Чөрчөктөр билерим.
Куучындап берзем,
Угарын, та јок.

... Ұредұчи кыс тўженип,
Ўргўлеп турат көзнөктө.
Бирде ыйлап, кожондоп,
Бийелейт куйун өзөктө...

Удабай оттор өчкилейт...
Унчукпай, кыс үргүлейт...
Узун түндер кийнинде –
Улу керек – алдында...

1957 j.

ТАЙГАНЫҢ УУЛЫ

(Баллада)

Барбак карыган
Мөштин төзінде
Балазын табарга
Пастушка жаткан.
Бала көрөргө,
Туулардын киининен
Ажып отурган
Күн караган.
Баланы сакып,
Элбек тайгалар
Эдегин жайып,
Алдында жайылган.
Баланы сакып,
✓ Тайганын куштары
Кожонун кенейте
Токтодып, тымыган.
Жердин төжине
Кыйгы-кышкыла
Келип түшкен
Жаны гражданин.
Солун кижинин
Ўнинен чочыйла,
Койлор быдырап,
Жыраага жажынган.
Жаш баланын
Кыйгырган кыйгызы

Туманду тымык
Тууларда торгулган.
Жаркынду јаткан
Бу жарыкка
Пастухтын уулы
Онойдо келген.
«Балтыры тыгыза,
Пастухтын уулы
Баскан јеринен
Кайра алтабас.
Таштарда чыккан
Тайганын уулы
Таш јүректү
Качан да болбос...» —
Коштой туулардан
Келген пастухтар
Уулчакты онойдо
Алкап, јуулышкан —
«Элбек јүректү
Эр болор,
Эркемей болзын!» —
Малчылар айдышкан.
Мөштин төзинде
Онын кабайын
Тайганын тенибер
Салкыны јайкаган.
Јаш баланын
Јакшынак јүзине
Јаныс ла тегерик
Ай караган.
Ўйелик мөштөр
Ўстине шуулажып,
Ўзүлбес узун
Чөрчөгин кайлаган.
Кош аркалу
Тайганын куштары

Кожонун кожондоп,
Баланы соодоткон.
Балтырган бажынан
Бек тудунып,
Баштамы алтамын
Тайгада алтаган.
Эбире чөйилген
Тууларды ајыктап,
Кураган чылап,
Энезин ээчиген...

Учы көрүнбес
Агаштар... агаштар
Мөштөрдin тоозы
Бар, та јок?
Эбире јаңыс ла
Тайгалар... тайгалар...
Телекејдин түби
Бар, та јок?
Быјыраш койлордый,
Апагаш булуттар
Ненин учун
Түндүк јаар айдалат?
✓ Ындери серибес
Кичинек кушкаштар
Нени айдыжып,
Тайгада айланат?
Кардын алдынан
Апагаш чечектер
Көрүнип келеле,
Кайдаар баргылайт?
Түштүкке чубашкан
Бийик турналар
Ачу кыйгырып,

Неге комудайт?
Мындый элбек
Jaан телекей
Олорго келишпес,
Соок по, кандый?
Орой күскиде
Омок куштарга
Тайгада артарга
Тапчы ба, кандый?
Энир койылып,
Жылдыстар суркурайт.
Энезин сакып,
Эркемей отурат.
Өзөктө боромтык
Туман койылат.
Койлорын айдап,
Энези бурылат.
Ойынга түжиле
Тын арыган
Уулчактын көстөри
Уур јумулат.
Аркада эткен
Соочынын кожомын ✓
Уйкузы өткүрө
Тындап отурат.
Энези шакпырап,
Курсак кайнадат.
Кичинек бакраска
Суу жылыдат.
«Бу изү сууга
Либит будынды —
Будын кезилер...» -
Энези арбанат.
Арыган энези
Араай энчейип,
Уулчагын койдонып,

Уйкуга бастырат...
«Бу не кушкаш? —
Кожоңы кунукчыл» —
Эркемей сонуркап,
Энезин ойгозот.
«Уйукта. Эртен.
Куучындап берерим» —
Энези ойгонып,
Чугулду унчугат.
Онон эненин
Узун чөрчөги
Уйку өткүрө
Ыраактан угулат:
«Озо, озо,
Ыраак чактарда
Алтайда өскүс
Кыс бала жүртаган.
Айдый тегерик
Чырайлу болгон,
Жаражына онын
Телекей кайкаган.
Андарды-куштарды
Чечен адатан
Алып бүткен
Акалу болгон.
Же телекей үстинде
Жуу ачылган...
Аказы айрылып,
Жууга атанган.
Көөркий жаражай
Айылын таштабай,
Көп жылдарга
Аказын сакыган...
Же айлар ээчий

Айлар айланган.
Аказы чактын
Јерине јыгылган...
Комудап јүреле,
Уур јүрүмнен
Уча берген,
Канатту бололо.
Эңирлер сайын
Тымык аркада
Эдип јүргени
Көөркийдин ол...
... Уйукта, уулым,
Эрте турарыс,
Эртен өскө
Јерлерге барарыс.
Када берген
Аркада өлөңди
Тойына отобой
Кабырган койлорыс...»
Элбек тайгалар
Чирей тебинип,
Уйуктаарга калын
Туманла бүркенди.
Өңдөйип алган
Тенери үргүлейт.
Јылдыстар сүрүжип,
Ойноп токтоды.
Эбире мөштөр,
Кал черүдий,
Энелү уулдын
Уйкузын корыылайт.
Бөкөн будагын
Ўлдүдий тудунып,
Каруулда араай
Ўргүлөп тургылайт...

«Ўренип алза,
Слердин уулардын
Якшынак магы
Алтайга жайылар.
Жүрүмнин жолыла
Ол ыраак барар...
Же малчы кижинин
Алдына бажыар».
Онойдо айдыжат,
Жулышкан пастухтар.
Энелү уулчакты
Школго үйдешкен:
Эркемей энезин
Ээчип алала,
Баштапкы ла катап,
Тайгадан түшкен.
Ўредүлү жерлерге
Түрген баратан
Машинага отурбай
Эркемей мойношкон.
«Коркыба, балам» —
Машина үстинен
Энези ле шофер
Каткырып айдышкан.
Эркемей учында
Машина үстинен
Бурылып көрди
Кийнинде тууларга.
Бала өйлөри онын
Тууларда арткан...
Өскө жолдор оны
Ичкери кычырган...
Чуйдын жолына
Кийдирип салала,
Уулын ээчий

Энези алкаган:
«Чуйдын жолы –
Жоннын жолы.
Бу жолго уулым,
Тайкылба...» — деп айткан...
1957 j.

КАЛГАНЧЫ АЙЫЛ

Тежик тонду
Јединбес јоктудый,
Телекей јарыган јажына ајарган.
Је сокор, өлүмтик карыган кижидий,
Чактардын чырайын таныбай отурган.
Јүлүнче чөйилген чичкечек ыжын
Јүзине оролып, өйлөрди бүркеген!
Солынган чактардын соок салкыны
Тежигин өткүрө көндүрө күүлеген.
Кизи батпас чирик эжигин
Кинчекке удурa көп ачылган.
Түн өткөнчө, түнүри түпүлдөп,
Түбегин айдап,
КАМ айланган.
Је жылдарды ээчий жылдар ыраган,
Чактарды ээчий чактар айланган.
Тежик јабуун јенеске бастырып,
Тербезен чилеп, јолдордо отурган.
Албатыдан коркып, аң-эликтий,
Агаш-таштардын кийнине јажынган.
Ачана-тородон кыйналып өлбөскө,
Агаш кудайдын алдына бажырган.
Којойымнын теңкейген јуртынан качып,
Кобылар сайын тенип јүретен.
Јайзаңнын јаркынду јуртынан ырабай,
Јапшынып, јайнап ээчип јүретен.
Јүрүмдий ачу ыжынды јудунып,

Жүрүмин узадып, жадын көргөн бө?
Жемирлбей, эмдиге јерге јапшынып,
Јердин төжинен не салбайдын?
Јалбайган чыкту јангыртык орынын
Јадышту оорудан сени јаскан ба?
Кугарып чөйилген кубалду ыжын
Курсагын кургадып, торонды баскан ба!
Алтайда бүгүн Советтин күндери!
Айылдын ичи тапчы јииттерге!
Адалардын өткөн сокор јолдорын
Айланып көрөргө ачу бистерге!
Адалардын озогы јуртына арттарга,
Алтай јииттерге јылу ба, кандый?
Ачкыл ышту айылда јадарга,
Алтайлар бүгүн кулдар ба, кандый!
Балдардын өзөтөн кеен жүрүмин
Базырыгынла, сен, не базадын!
Жемирлбей эмдиге јерге јапшынып,
Јердин төжинен не салбайдын?!
«Јажына јуртаган
Айылын киж
Јаңыс күнге канайып бузатан?!
Алтай киж аракы ичпей,
Айыл јокко канайып јадатан?..»
Јыландый мындый көп эрмектер
Јылыжып, кажы ла эжиктен угулган.
«Айылды не бузатан?» — деп јон суракту,
«Айылды өртөйтөн јакылта...» — дештилер.
«Айылдан улам алтай киж јут!..
Айыл – трахом...
Казанынды тут!
Эге-ей, Кертеш, јуртынан чык!
Јиткене тоормош, түшпезин!»
Бух-х!!!
Кертештин јуртынан – јаңыс ла тоозын...
Катап ла кажы тежиктен, эжиктен

Каргышту эрмектер угулып келдилер:
«Алтайлар жажына журтаган айылды
Айрыйтан кандый жан табылган?..
Алтайлар кайда да жатса, бойынын табы!..
Өртөзин деп кем жакыган?»
Жаңы сөстөрлү улустар табылды,
Жартап турдылар жаактары курулып:
«Алтай албаты жажына айылда...
Айыл алтай улустын нац. жайымы!..
Кертештин келишпес тапчы бажына
Кейден үреле, жүре бердилер.
Кем ажыра каршуулу эрмекти
Кем божодот, кемигер билер?!
Алтай албатынын нац. бүдүжи
Агаш айылда эмес, нөкөрлөр!
Өскө сөстөрдү кийнине жажырбай,
Өштүнин жүзине чике көрүгөр!
Керекти баштап, жонго жеделе,
Керечи болбой, органы табыгар.
Кертешке сагыш, тура береле,
Келеле, айылын керте чабыгар!

Эге-ей, болуш, анда кем?
Армакчыдан келип кожо тут.
Бистер жаңы жүрүм баштайдыс,
Озогы жүрүмге —
Капут!
Жаңы өйлөрдин тоорможын саладыс,
Малтанды, нөкөр, бийиктеде тут.
Бистер жаңы жол саладыс,
Озогы жүрүмге —
Капут!
Жаңы жүрүмнин туразын тударыс,
Жолыста карлу, салкынду жут.

Ланы ырысты тўней ле табарыс,
Озогы жүрүмге – капут!
Жайымнын бузулбас
Шибеези тудулар,
Бистерге ырыс, өштүлерге суд.
Эй, эй, нөкөрлөр, тыгыда чабыгар,
Озогы жүрүмге –
Капут!..
Жүрүмди элбеде, узада тудыгар.
Ийделү колдор, чыдалду бут.
Тартыжып тапкан жолыска удура
Турган өштүге –
Капут!

Эй, улустар,
Жарыкка чыгыгар,
Алтайда солун
Табышты тындагар!..

1957 j.

КАЛГАНЧЫ ТҰН

(Гражданский жуудан)

Тенкейген куйдын тўбинде
Тенери көрүнбес жум турды.
Терелердин ўстинде
Төжүлбей бандит отурды.

Ок жыландый көзинен
От жалтанып типилдейт.
Жарыткышту эжикте
Жаркын ойноп бийелейт.

Качкындары алдында,
Как агаштый, тым турды.

Бий башчынын санаазын
Билер кижиге жок болды.

«Калка, Сойон жерине
Качарга шүүнүп алды не?
Алтайына келеле,
Ал-санаага түшти не?»

Кара-Токой Алтайга
Качарга шүүнүп алды не?
Журтсоветтү Алтайла
Жуулажарга туру не?..»

Чөгөдөп берген чөөчөйди
Чөрчөктөп, ичпей отурды.
Келиндердин кожоңын
Керексибей отурды.

Улу Аркыттын табыжын
Унчукпай тындап отурды.
Колтукчызы жанында
Комургайдый түс турды.

Чөгөдөгөн келиндер
Чөккөй, чөккөй, селишти.
Колдорунда чөөчөйлү
Кожондожып ыйлашты.

Жемире көргөн Төжүлей
Жерден өрө өңдөйди.
Көп колдордон чөөчөйди
Көдүрезин ууртады.

Куйдын чыкту полина,
Кула чылап, баскындайт.
Качкындардын алдына
Карыкчалду куучындайт:

Сойондорло биригип,
Советти базып болбодым.
Калкаларла биригип,
Калыкты баштап болбодым.

Кара-Токой Алтайга
Карындаштар ырады.
Төрбөт-Сойон Алтайга
Төрөгөндөр ырады.

Кежим сынду Алтайды
Кезедип эмди болбозын.
Кайыш куру улустын
Канын төгүп болбозын.

Камчы сынду Алтайга
Канча эрлер жыгылды.
Кайыш курлу албаты
Кайыжып, бисти таштады.

Кежим сынду Алтайга
Кезерлер бажын көп салды.
Келетен бистин жолыска
Кечире турган жан болды.

Беш адарды жүктенип,
Белим менин чылады.
Койрык үлдүүм мокорып,
Коногым менин жууктады...»

Куучынын ол айтканча,
Куйдын ичи тым болды.
Улустары турганча,
Удура эрмек айтпады.

Күски күннин салкыны
Күүлөп турды тежикте.
Узак, узак сананып,
Унчукпады кемизи де.

Кезерлери турала,
Кенетийин серт этти.
Алдындагы есаул
Араайынан унчукты:

«Аттарыстын тискинин
Алтайдан бура тарталы.
Калкалардын јерине
Качып бистер баралы.

Курсактарыс божогон –
Куйдан чыгып келелдер.
Курбустаннын јерине
Кунукпай јүре берелдер.

Кара-Төрбөт Алтайга
Капшагайлап једелдер.
Кал черүни ээчидип,
Катап ойто келелдер...»

Кеен кожонду келиндер
Келип, чөөдөй түштилер.
Колдорында чөөчөйлү,
Кожондожо бердилер:

«Эрјине адыс бар эмей,
Эбире базып ээртебей.
Эки туунын бажы эмес
Амыр јүрзе, јет келбей.

Ак боробыс бар эмей,
Айлана ла базып ээртебей.
Айры туунын бажы эмес
Амыр јүрзе, јет келбей.

Кула тайыс отойтон
Кулузун өлөн бар эмей.
Кунугып бого не јүрер –
Салым бисте бар эмей.

Сары ла тайга беретен
Салам өлөн бар эмей.
Санааркап бого не жүрер –
Салым бисте бар эмей...

Өскөн јерис өлөндү,
Өлөтөн јерис кайда не?
Баскан јерис баргаалу,
Баратан јерис кайда не?..»

Комудалду кожондо
Коронду сөстөр көп эмитир.
Төрт келиннин көстөри
Төжүлейге көрүптир.

Төжөктөрдin үстинде
Төжүлей бандит отурат.
Кал черүнин алдына
Катап туруп куучындайт:

«Куба чөлдөр түбиле
Куйундый бис өткөнис.
Јаандары јок Алтайга
Јаныбысты тутканыс.

Сары чөлдин түбиле
Салкындый бис жүргенис.
Салымы јок Алтайга
Законысты тутканыс.

Јуртсоветтү Алтайла
Јуулажып, күч јетпеген.
Айлаткышту Алтайга
Атанатан өй келген.

Ак боронын туйгагы
Артаганы бу туру.
Ак сүмерлү Алтайга
Артатаным бу туру.

Эрјинемнин туйгагы
Элегени бу туру.
Энедий кин Алтайга
Эрейтеним бу туру.

Калкалардын жаңы учун
Канымды мен төкпөзим.
Кара-Токой јерине
Качкын болуп барбазым.

Өскө јердин жаңы учун
Өлөргө мен јатпазым,
Буурул-Токой Алтайга
Бурылып мен барбазым.

Курбустаннын јерине
Кунукпай јүре беригер.
Алтайымнын ичине
Аткылап мени салыгар...

Кайыш курлу албатым
Каргап салтыр бойымды.
Туруп чыккан албаты
Туйуктап салтыр јолымды.

Төрбөт јерде өргөөлөр
Төбөлөп јонды болор бо?
Калкы тилдү черүлер
Калыкты јенип болор бо?..»

Каскактарды тун курчап,
Кайалардан өнөлөйт,
Өчөмик ай туулардан
Өзөкти көрүп, өндөйөт.

Ар-бүткеннин төжине
Аркыттын суузы согулат.
Карарып турган кайада
Каруулчыктар солынат.

Тенкейген куйдын түбинде
Тенери көрүнбес јум турат.
Терлердин үстинде
Төжүлей бандит отурат.

Качкындары алдында
Караңуй түндий тым турат.
Бий кижинин санаазын
Билер кижн табылбайт...

Буурул-Токой Алтайдан
Бууры соогон тургылайт.
Кејим сынду Алтайга
Келерге коркып тургылайт.

Төңөзөкти чапчыган
Төнөн тайда туйгак јок.
«Төртөн» жылга јуулашкан
Төжүлейдин күчи јок.

Тенеринин алдында
Деремнелер суркурайт!
Орус-алтай кожондор
Орчыланга торгулат.

... Терелердин үстинде
Төжүлей бандит отурат...
Өзөктөрдн ајыктап,
Өлөтөн күнин сананат.

Јылу энирдин салкыны
Јер үстиле чөйилет.
... Јуртсоветтү Алтайдын
Јуртап јатканын керелейт!..

1957 ј.

ЛАЗАРЬ КОКЫШЕВ

ТУБА

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО • 1958

Лазарь Васильевич Кокышев

ТУБА

На алтайском языке.

Редактор *Э. Палкин*.

Технический редактор *М. И. Техникова*.

Обложка художника *И. И. Митрофанова*.

Корректоры *Н. А. Шабуркова* и

А. М. Борбужев.

Сдано в набор 6 III-58 г. Подписано к
печати 30/IV-58 г. Формат 84×108 1/32.
П. л. 7,6. Уч.-изд. л. 9,6. Тираж 1000 экз.
АН 09466. Заказ № 154. Цена 6 руб. 80 коп.

Горно-Алтайское книжное издательство
Типография № 15 г. Горно-Алтайск,
проспект им. Сталина, 29.

Л.В. Кокышевтин баштапкы үлгерлик јуунтызы.
1958 ј.

Бажалыктар

ЈУРҰМНИНГ ЭЭЗИ	3
ЧӨЛДӨРДИНГ ЭЭЗИ – МЕН	5
1905	7
ЈАҢЫ ЈЫЛДЫН ТҰНИНДЕ САНАНГАН САНАА	8
МУСА ДЖАЛИЛЬ	11
КИЧИНЕК КИЖИГЕ	12
КҰСКИ САЛКЫН	13
НЕГРДИН СӨЗИ	15
ТАЙГАДАН ТАЛАЙГА ЖЕТИРЕ	16
АРАПТЫНҒ ҚАРУУЗЫ	18
ТҰНДЕГИ ТҰШТАШ	18
СОКОР ЈУРУКЧЫ	20
АЙУ	22
БИСТИНҒ ЖОЛЫБЫС	23
ЈУУНЫНҒ ӨЙЛӨРИ	24
АДАМ	24
ЈЕЕРЕНЕК	26
САҚЫЛТА	28
СУРАС БАЛА	30
ЭЛИКТИНҒ ӨСКҰС БАЛАЗЫНА	32
КҰСКИ ТҰНДЕ	33
ҚЫРАЧЫ КЕЛИН	34
КҰҰҚ	36
ТАЙГЫЛ КЕРЕГИНДЕ БАЛЛАДА	37
ҚАРЫҒАН СОЛДАТТЫНҒ ҚОЖОҒЫ	40
КАВАЙ ҚОЖОҒ	42
ЛИРИКА	43
ИЖЕМЖИ	43
ОТ	44
СУРАҚ	44
САЛКЫН	45
ҚАЙДАЙЫН	45
МЕН ЭЗИРИК	46
УЗАҚ ЖОЛ	47
КҰСКИ БҰР	48
ОРОЙ КҰС	49
ТҰРНАЛАР	50
КҰСКИ ТҰШТАШ	51
КҰСКИ ЧЕЧЕК	52
АЙРЫЛЫШ	53
ЭҢІР ЧОЛМОН	54
МӨШ	55
СВЕТЛАНАҒА	55
ТҰШ	56
БАШТАПҚЫ ҚАР	57
ЈАҢЫ ЈЫЛДЫН ТҰНИНДЕ	58
ТУУЛАРДА ЭҢІР	59
ТУТАЙАНЫН БАЖЫНАН	60

ЧӨЛДӨРГӨ КӨРӨДИМ...	60
ЭРИКЧЕЛ	60
КАРЫГАН САД	61
КАРМЕН	62
ЧӨЛДӨРДИН РУСАЛКАЗЫ	63
КӨНДҮРЕӨДӨ БЕРГЕН КЫС БАЛАГА	64
ВЕНЕРА	65
КӨЗНӨГИМНЕН JAАНТАЙЫН	66
КАРАП ТУРГАН АЙГА	66
МАЙМА — ЧАРГЫЧАК	66
КУЛУМЗИРЕНИП ӨТКӨН КЫСКА	67
УЗНИК	68
<i>Жайым менин жолымды</i>	69
КОМУДАЛДУ САНАА	70
ЧОЛУШМАН СУУЗЫ ЧАКПЫНДУ... ..	71
КАРАКАЙДЫН ЧЕРҮДЕН JAНГАНЫ	71
КЫСКА ТУШТАШ	73
СЛЕРГЕ	73
КЫШКЫ ЭНИР	74
<i>Кайадан чорлогон</i>	75
МЕН — КИЖИ	75
ТУМАН	76
КОЖОН	77
РОМАНСТАР	78
КАРЛАГАШ	78
КУН КЕЛДИ	78
СЕН КЕМ?	79
АДЫН КЕМ?	79
<i>Жаражай кыстын алдына</i>	80
<i>Кара көстү кыс болгон —</i>	81
ПОЭМАЛАР	82
ТУБА	82
ТУБАНЫН ЖҮРҮМИ	82
ТУБА БАЗАРДА	83
ТУБА “СЫРАЛАПТА”	86
ТҮРМЕ	88
ТУБА ТҮРМЕДЕ	91
ТУБА ЖАЙЫМДА	94
ТУБАНЫН ПРИСТАВЛА СОГУШКАНЫ	96
ЖАЙЗАН	101
КАМ	104
ТАЙГАДА	108
ТУБАНЫН JAНГАНЫ	111
БАНДА	114
ТУН	116
КЫШКЫ ДЕРЕМНЕ	118
КЫЗЫЛДАР	121
ТУБА ЖЕРИНДЕ	128
ЭПИЛОГ	132
ГАННА	134
ПАТЕЙДИН КИЖИ АЛГАНЫ	151

АПАШКЕЙДИ АЛГАНЫ	152
АПАШКЕЙЛЕ АЙРЫЛЫШКАНЫ	154
ПАЛАГЕЙДИ АЛГАНЫ	154
ПАЛАГЕЙДИН БАРГАНЫ	155
ТӨРТ АЙДЫН БАЖЫНДА	156
ТӨӨЙДИ СОСТОГҒОНИ	156
ЖАЙЛАШТЫ АЛАРГА ЖАЗАНГАНЫ	157
БАЛЛАДАЛАР	159
КЫШКЫ ФАНТАЗИЯ	159
КУС	
ҮРЕДУЧИ КЫСТЫН ОДЫ	161
ЖАНЫ ЛЫЛ	166
ТАЙГАНЫН УУЛЫ	172
КАЛГАНЧЫ АЙЫЛ	179
КАЛГАНЧЫ ТҮН	182

Лазарь Васильевич Кокышев

Ұлгерлер, туужылар

Стихи, поэмы

Редактор и корректор Баина Л.Н.
Художественный редактор Ортоңулова Е.И.
Компьютерная верстка Ортоңуловой Е.И.

Подписано в печать 14.12. 2010г. Формат 84x108^{1/32}
Бумага офсетная. Усл. печ. л. 20,16 Уч.-изд. л.18,5
Тираж 500 экз. Заказ № 3020.

АУ РА Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу»
649000, г. Горно-Алтайск, ул Чорос-Гуркина, 38.
ОАО «Горно-Алтайская типография»
649000, г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 35

150,00

